

20 เครื่องมือ การวิจัย

ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

กว่า 20 ปี ที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ขับเคลื่อนการสร้างพลังเข้มแข็งของชุมชนผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่สามารถตอบโจทย์การแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นและสามารถใช้การเชื่อมโยง บูรณาการความรู้ทางวิชาการที่จะไปยกระดับการแก้ปัญหาในหลากหลายมิติของชุมชน ทำให้เกิดนักวิจัยชาวบ้านที่สามารถลุกขึ้นมาสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เกิดการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล จนนำไปสู่การออกแบบทางเลือกในการจัดการปัญหาของตนเองในมิติต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะมีการหนุนเสริมจากพี่เลี้ยงนักวิจัย และมีกระบวนการที่ชัดเจน การมีเครื่องมือการวิจัยที่เหมาะสมกับนักวิจัยชาวบ้านเองก็มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์แล้วนั้น ยังช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันของคนในชุมชน

หนังสือ เครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เล่มนี้ เป็นหนังสือที่เขียนขึ้นภายใต้ โครงการประมวลและสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานรากและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม กรณีศึกษาในพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งเนื้อหาจะเป็นการประมวลและสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือการวิจัยที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้มีประสบการณ์การใช้เครื่องมือในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติให้กับเครือข่ายผู้ประสานงานและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลางและภูมิภาคอื่น ๆ ตลอดจนผู้สนใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้และขยายผลการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทีมคณะผู้จัดทำจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านที่สนใจเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำและคณะ

1. บทนำ : ทักทายก่อนเริ่มเข้าสู่เนื้อหา	1
2. นิยามความหมายของเครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	3
3. ประเภทของเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	4
4. ตัวอย่าง 20 เครื่องมือการวิจัยสำคัญในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	8
▪ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม	8
▪ เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ – สังเคราะห์ข้อมูล	23
▪ เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ – การเสริมสมรรถนะคนทำงาน	38
▪ เครื่องมือที่ใช้ในการเขียนข้อเสนอโครงการ	49
5. กระบวนการมีส่วนร่วม : สิ่งที่ขาดไม่ได้ต่อการใช้เครื่องมือวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	56
6. ผลลัพธ์และการเปลี่ยนแปลงจากการใช้เครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	59
7. บทส่งท้าย	60

บทนำ

ทักทายก่อนเริ่มเข้าสู่เนื้อหา

ตลอดระยะเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา จากคำถามง่าย ๆ ว่า “**ทำอะไรชาวบ้านจะได้ประโยชน์จากการวิจัย**” ไม่ว่าจะเป็นส่วนในของ “**ผลการวิจัย**” หรือ “**กระบวนการและเครื่องมือทางการวิจัย**” เนื่องจากมีเงื่อนไขต่าง ๆ มากมายที่ปิดกั้นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ใช้ส่วนประกอบต่าง ๆ ของการวิจัยที่กล่าวมานั้น เช่น ต้องเข้ารับการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ต้องเรียนนิเวศวิทยาวิจัยมาก่อน ฯลฯ ดังนั้น โอกาสในการเข้าถึง “**สิ่งที่มีคุณค่าเช่นงานวิจัย**” จึงยังคงเป็นความเหลื่อมล้ำทางความรู้ที่ชาวบ้านทั่วไปไม่อาจเข้าถึงได้

หลังจากที่มีการก่อตั้งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มาได้ระยะหนึ่ง ใน สกว. ได้มีแนวคิดเรื่องการลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำเรื่องการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นที่มาของการทบทวนและค้นหาแนวคิดที่จะทำให้งานวิจัยเป็นประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายอีกกลุ่มของสังคม คือ ชาวบ้านที่ดูแล้วจะห่างไกลจากคำว่า “**วิจัย**” เพราะที่ผ่านมา ชาวบ้านถูกทำให้เชื่อว่า การสร้างความรู้ใหม่ๆ ผ่านกระบวนการวิจัยเป็นงานของนักวิชาการ อาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเท่านั้น จึงเป็นที่มาของการสนับสนุนการทำวิจัยด้วยแนวทางใหม่ที่สามารถตอบสนองความต้องการและเงื่อนไขของชาวบ้านด้วยการใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างความรู้เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยตัวของชาวบ้านเอง ในช่วงปลายปี 2541 สกว. จึงได้ริเริ่ม งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research: CBR) ซึ่งเป็นประเภทของการวิจัยที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางสร้างความรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในเวลาเดียวกัน ก็เป็นกลไกที่จะลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความรู้ด้านการวิจัยให้น้อยลง เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าถึงการดำเนินงานวิจัยได้ด้วยตนเองโดยมีพี่เลี้ยงทำหน้าที่คอยหนุนเสริมสร้างการเรียนรู้ และมีเครื่องมือของการวิจัย เป็นตั้งอาวุธในการทำให้ชาวบ้านสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความสัมพันธ์ ควบคู่ไปกับการจัดเก็บข้อมูลชุมชน

จากประสบการณ์ในช่วง 2 ทศวรรษของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับชาวบ้านนั้น จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเครื่องมือการวิจัยแบบวิชาการ ให้ง่ายต่อการใช้งานของชาวบ้าน พร้อมทั้งเพิ่มวัตถุประสงค์การใช้เครื่องมือให้มีความหลากหลายมากขึ้นนอกจากการใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และยังคงจำเป็นต้องแสวงหาและสร้างสรรค์เครื่องมือการวิจัยใหม่ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอีกด้วย เช่น การใช้ timeline เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชน การใช้แผนที่ชุมชนเพื่อการรู้จักตนเองของชุมชน เป็นต้น โดยต้องสร้างเครื่องมือการวิจัยให้ครบวงจรทั้งต้น กลางและปลายน้ำของกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เนื้อหาภายในเล่มบอกเล่าให้เห็นข้อมูลการประมวลและสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือการวิจัยของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่สะสมประสบการณ์การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาช่วงเกือบ 2 ทศวรรษ โดยได้เลือก 20 เครื่องมือสำคัญ จากจำนวน 84 เครื่องมือ ที่แบ่งประเภทออกตาม เป้าหมายการใช้เครื่องมือและวิธีการใช้งานที่หลากหลายตามวัตถุประสงค์ ตลอดจนอธิบายให้เห็นวิธีการติดตั้งให้แก่คนในชุมชนได้นำไปใช้เป็นอาวุธในการ

ขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สู่การสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชนที่เป็นจุดตั้งต้นของการลดความเหลื่อมล้ำและเศรษฐกิจฐานรากของคนในชุมชน ซึ่งเนื้อหาประกอบด้วย

1. นิยามความหมายของเครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. ประเภทของเครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. ตัวอย่าง 20 เครื่องมือการวิจัยสำคัญในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - เครื่องมือการเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม
 - เครื่องมือการวิเคราะห์ – สังเคราะห์ข้อมูล
 - เครื่องมือการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ - การเสริมสมรรถนะคนทำงาน
 - เครื่องมือการเขียนข้อเสนอโครงการ
4. กระบวนการมีส่วนร่วม : สิ่งที่ขาดไม่ได้ต่อการใช้เครื่องมือวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
5. ผลลัพธ์และการเปลี่ยนแปลงจากการใช้เครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เครื่องมือทั้งหมดนี้ได้มาจากความรู้และรูปธรรมการทำงานจากพื้นที่ซึ่งยืนยันได้ถึงคุณค่าและผลลัพธ์ของเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่หากชาวบ้านได้รับการติดตั้งอย่างเข้าใจ และมีพื้นที่ให้ปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งและลดความเหลื่อมล้ำของคนในชุมชนต่อไป

1

นิยามความหมายของเครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ก่อนที่เราจะพูดถึงเครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจก่อนว่า เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยทั่วไป หมายถึง อุปกรณ์ สิ่งของ หรือสื่อต่าง ๆ ที่นักวิจัยใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลตามตัวแปรที่กำหนดไว้ โดยเป็นตัวเชื่อมระหว่างปัญหา วัตถุประสงค์ และสมมุติฐานการวิจัย กับข้อมูลที่จะนำมาใช้เป็นหลักฐาน และใช้ในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการวัดการประเมินตัวแปรในการวิจัย ช่วยในการรวบรวมข้อมูลทำให้มีความกระชับและตรงประเด็นมากขึ้น และทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลมีความต่อเนื่องเป็นขั้นตอนลดความผิดพลาดในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งช่วยในการจัดเตรียมข้อมูลทำให้วิเคราะห์ข้อมูลได้ง่ายขึ้น

แต่เมื่อเครื่องมือวิจัยมีการนำมาปรับใช้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากนิยามความหมายเดิมที่ได้กล่าวข้างต้น ได้มีการเพิ่มเป้าหมายการใช้เครื่องมืองานวิจัย อีก 3 เป้าหมายหลัก ๆ คือ 1) เพื่อเสริมความสามารถของคนในชุมชนในการเข้าถึงความรู้และการค้นหาความรู้ 2) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทั้งระหว่างชุมชนต่อชุมชนและคนในชุมชนกับหน่วยงานภายนอก 3) เพื่อสร้างคุณค่าและความเชื่อมั่นต่อภูมิปัญญาและความรู้ของท้องถิ่น

ที่ผ่านมาการใช้เครื่องมือการวิจัยสามารถจะกระทำได้ในหลายช่วงจังหวะ เช่น ตั้งแต่ขั้นต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ แต่ข้อต่างของการนำเครื่องมือวิจัยมาใช้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การใช้ประโยชน์และการกำหนดเป้าหมายของการใช้เครื่องมือมีมากกว่าการทำงานกับข้อมูลเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของ สกว. คือ เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์และเสริมพลังปัญญาของนักวิจัยชุมชน

ทั้งนี้ โดยอาศัยแนวคิดพื้นฐานของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เชื่อว่า กระบวนการวิจัยวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในขั้นตอนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำนั้น สามารถจะเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบหนึ่งที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (change as result) ได้หลายประการและหลายระดับ เช่น สามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ของชุมชนได้ สามารถธำรงรักษาสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน สามารถฟื้นฟูคุณค่าที่ดิ่งามของชุมชนขึ้นมาได้ สามารถสร้างสรรค์วิถีชีวิตที่มีความสุข ฯลฯ และที่สำคัญ คือสามารถเสริมพลังชุมชน (Empowerment) ได้ในแง่มุมมองต่าง ๆ และระดับต่าง ๆ ตั้งแต่เสริมพลังระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน ท้องถิ่น ฯลฯ ประเด็นการใช้เครื่องมือการสร้างเสริมพลังชุมชนโดยเริ่มที่จุดตั้งต้น คือ การพัฒนาพลังปัญญาของคนในชุมชน

ดังนั้นในเครื่องมือแต่ละชิ้นจะพบว่า เป้าหมายสำคัญของการใช้เครื่องมือของนักวิจัยชาวบ้าน จะเน้นไปที่ “การเสริมพลัง” (Empowerment) เป็นหลัก ซึ่งอยู่บนฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพ (potential) ของเจ้าของปัญหาไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน เยาวชน คนพิการ ผู้ป่วย ผู้ไร้สิทธิทางกฎหมาย สตรี ผู้สูงอายุ ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านี้มีความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองหากมีการจัดโอกาส / เงื่อนไข / ปัจจัยที่เหมาะสมให้ศักยภาพได้แสดงพลังออกมามากกว่าการได้มาซึ่งข้อมูล

2

ประเภทของเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี ที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีการหนุนเสริมความเข้มแข็งของคนในชุมชนผ่านการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และมีการนำเครื่องมือการวิจัยเข้ามาสร้างการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนถึง 84 เครื่องมือ โดยได้มีการแบ่งประเภทของเครื่องมือ ออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 เครื่องมือเชิงกระบวนการ : เป็นกลุ่มเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้สำหรับการดำเนินกระบวนการวิจัย ทั้งในมิติของการเก็บข้อมูล การสร้างการมีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพของทีมนักวิจัยชาวบ้าน ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ดังนี้

1) เครื่องมือการเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม จำนวน 18 เครื่องมือ : เป็นกลุ่มเครื่องมือที่มีเป้าหมายหลักในการใช้เพื่อสร้างความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน คู่ขนานไปกับการเก็บข้อมูล ทำให้กลุ่มเป้าหมายที่แลกเปลี่ยนข้อมูลรู้สึกภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของข้อมูลชุมชน

1. ทูนชุมชน
2. ทำเนียบผู้รู้
3. การทำเส้นแห่งประวัติศาสตร์ (Timeline)
4. ปฏิทินชุมชน (ตาราง - วงกลม)
5. นาฬิกาชีวิต
6. โองชีวิต
7. แผนที่ชุมชนรอบนอก
8. แผนที่ชุมชนรอบใน
9. แผนที่ตัดขวาง
10. แผนที่โครงข่าย / เส้นทางน้ำ
11. ฟังเครื่องญาติ
12. ฟังโครงสร้างชุมชน
13. การวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง
14. แบบสัมภาษณ์
15. แบบสอบถาม
16. Walk Rally
17. การลงเยี่ยมบ้าน / ชุมชน
18. การเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น

2) เครื่องมือการวิเคราะห์ – สังเคราะห์ข้อมูล จำนวน 18 เครื่องมือ : เป็นกลุ่มเครื่องมือที่มีเป้าหมายหลักในการทำให้นักวิจัยชาวบ้านสามารถจัดระบบข้อมูลของตนเอง ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ทำให้ข้อมูลที่มีอยู่เกิดพลังและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สามารถออกแบบข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. การวัดความเปลี่ยนแปลง (change)
2. ไยแมงมุม (การให้น้ำหนัก การประเมินค่า การจัดลำดับ)
3. SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค)
4. แผนที่ความคิด (Mind-map)
5. การจัดกลุ่ม/จัดหมวดหมู่ (Grouping)
6. การวิเคราะห์สาเหตุ-ผลลัพธ์ (Causal analysis)
7. การเปรียบเทียบ ข้อเหมือน-ข้อต่าง
8. การวิเคราะห์กระบวนการ (Procedure-Flowchart analysis)
9. การวิเคราะห์แบบแผน (Pattern analysis)
10. การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ (Function analysis)
11. การเชื่อมโยงจุดเล็ก-จุดใหญ่ (Micro-Macro Linkage)
12. คำถามชวนคิด (inquiry question)
13. ทำตาราง (แผนกิจกรรม ติดตามงาน แผนภูมิ กราฟ)
14. ตาราง-ตานาม
15. Body Paint
16. BAR / วางแผนก่อนเริ่ม
17. AAR/ถอดบทเรียน
18. CIPP Model

3) เครื่องมือการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ - การเสริมสมรรถนะคนทำงาน จำนวน 37 เครื่องมือ : เป็นกลุ่มเครื่องมือที่มีเป้าหมายหลักสำหรับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาศักยภาพที่มิวิจัยชาวบ้านหรือกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในมิติทางความคิด พัฒนาการ และจิตใจ

1. การวิเคราะห์พฤติกรรมกลุ่ม
2. การสร้างภาพอนาคต (Scenario Planning)
3. บัตรคำ (card technique)
4. การทำรายงาน
5. ดูวิดีโอแล้วชวนคิด/คุย (VDO reflection)
6. การทบทวนวรรณกรรมและฐานข้อมูลมือสอง
7. ศึกษาดูงาน
8. การฝึกอบรม

9. เช็คอิน (check-in)
10. เวิลด์คาเฟ่ (World Café Dialogue)
11. Fish Bowl
12. ตลาดนัดความรู้
13. การนำเสนอ
14. จับประเด็น
15. การฝึกตั้งคำถาม
16. การฝึกจัดเวทีประชุม
17. การออกแบบกระบวนการ
18. การทำการบ้าน
19. การมองโลกเชิงระบบ
20. การจัดพื้นที่สร้างสรรค์ (ปฏิบัติการ)
21. อินโฟกราฟฟิกทำมือ / สตอรี่บอร์ด
22. การสร้างภาพจำลอง (โมเดล)
23. การวางเป้าหมายชีวิตผ่านดินน้ำมัน
24. กงล้อสี่ทิศ
25. น้ำพุ – น้ำป่อ
26. 8 Act การสื่อสาร
27. ภูเขาน้ำแข็ง
28. การเล่นเกม (Role Play / Game)
29. คนต้นเรื่อง / คนบันดาลใจ
30. ละครสั้นเพื่อการเปลี่ยนแปลง
31. นิทานจากพื้นที่ / เรื่องเล่าท้องถิ่น / บทละคร
32. เรื่องเล่าเร้าพลัง
33. จดหมายน้อย
34. บอร์ดี้สแกน
35. กระจก 4 ด้าน (Go to the Gap)
36. การ์ดความรู้สึก - ความต้องการ
37. ประชุมเครือข่าย

4) เครื่องมือการเขียนข้อเสนอโครงการ จำนวน 5 เครื่องมือ : เป็นกลุ่มเครื่องมือที่มีเป้าหมายหลักในการทำให้นักวิจัยชาวบ้านหรือกลุ่มเป้าหมายสามารถเขียนข้อเสนอโครงการเพื่อตอบโจทย์ปัญหาและความต้องการของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

1. Project Management
2. การจัดลำดับปัญหา
3. น้ำตกปัญหา (ต้นไม้ปัญหา)
4. ตารางภาพ (ตาราง 7-10 ช่อง)
5. The Innovator

กลุ่มที่ 2 เครื่องมือเชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี : เป็นกลุ่มเครื่องมือที่มีเน้นการใช้หลักความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นำมาใช้สำหรับการดำเนินกระบวนการวิจัยทั้งสำหรับการเก็บข้อมูลและการจัดระบบข้อมูลเพื่อการสื่อสารเป็นหลัก

1) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน 5 เครื่องมือ : เป็นกลุ่มเครื่องมือที่มีเป้าหมายหลักในการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้เก็บข้อมูลที่ค่อนข้างแม่นยำตรวจสอบได้ในเชิงวิทยาศาสตร์

1. เครื่องวัดคุณภาพน้ำ
2. เครื่องวัดคุณภาพดิน
3. เครื่องวัดความชื้น
4. กระจบอกวัดปริมาณน้ำฝน
5. GPS/GIS

2) เครื่องมือที่ใช้ในการจัดระบบ-สื่อสารข้อมูลสู่สาธารณะ จำนวน 1 เครื่องมือ : เป็นกลุ่มเครื่องมือที่มีเป้าหมายค่อนข้างหลากหลาย แต่มุ่งเน้นไปที่การจัดระบบข้อมูลและการสื่อสารข้อมูลสู่สาธารณะ

1. การใช้สื่อเทคโนโลยี

3

ตัวอย่าง 20 เครื่องมือการวิจัยสำคัญในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากประเภทเครื่องมือการวิจัยใน 2 กลุ่มหลัก ทั้ง 84 ชิ้น ที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาใช้ในการหนุนเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งของคนในชุมชน เมื่อวิเคราะห์อย่างละเอียดพบว่า เครื่องมือเชิงกระบวนการ เป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการเสริมสมรรถนะของนักวิจัยชุมชน และนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยเฉพาะในด้านความรู้ ที่ส่งผลต่อการจัดการปัญหาและสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพ ซึ่งประกอบไปด้วย 20 เครื่องมือสำคัญ ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม จำนวน 5 เครื่องมือ

เครื่องมือทุนชุมชน

เครื่องมือทุนชุมชนเป็นเครื่องมือการวิจัยที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ พัฒนาขึ้น เพื่อใช้ในการทำความเข้าใจฐานทรัพยากรของชุมชน โดยมักจะใช้ ในช่วงของการพัฒนาโจทย์วิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงแรกของการดำเนินโครงการ เพื่อทำให้นักวิจัยและคนในชุมชนเกิดการทำความเข้าใจและทำความรู้จักชุมชนของตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถนำมาใช้ในการจัดระบบของข้อมูลในช่วงการสรุปบทเรียนได้อีกด้วย

เครื่องมือทุนชุมชนอยู่ภายใต้ความเชื่อที่ว่า การที่จะคลี่คลายหรือจัดการปัญหาของชุมชน เราต้องมองชุมชนแบบเหรียญ 2 ด้าน (duality of community analysis) คือ มองด้านบวก (ทุนชุมชน) และด้านลบ (ปัญหา) ดังนั้นเพื่อไม่จุ่มจ่อมเข้าไปที่ตัวปัญหาโดยตรง การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมักใช้ทุนชุมชนเพื่อชวนคนในชุมชนมองสิ่งที่เป็ต้นทุน ของตนเอง และเน้นการสร้างความสัมพันธ์และการทำความเข้าใจระบบโครงสร้างของชุมชน โดยได้ยึดตามหลักแนวคิดทุนชุมชนของปีแอร์บูดีเยอร์ ซึ่งแบ่งทุนออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. **ทุนเศรษฐกิจ Economic Capital** คือ ทรัพย์สินที่สะสมเอาไว้ เงินทอง สิ่งของที่มีราคา เช่น ที่ดิน อาคารบ้านเรือน เครื่องเพชร รถยนต์ หุ่น เป็นต้น รูปแบบของทุนประเภทนี้จะดำเนินงานอยู่ใน Field เศรษฐกิจ ที่สามารถโยกย้ายไป Field อื่น ๆ ได้ ทุนประเภทนี้เป็นรูปแบบของทุนที่มีเหตุผล สามารถคิดคำนวณเป็นปริมาณที่แน่นอนได้ สามารถระบุรูปแบบได้อย่างตายตัว (Michael Haralambos, Martin Holborn and Robin Heald, 2004: 65-66)

2. **ทุนวัฒนธรรม บูดีเยอร์** แบ่งแยกย่อยทุนวัฒนธรรมเป็น 3 รูปแบบ คือ

- 1) Objectified form ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวัตถุ เช่น หนังสือ รูปภาพ ซีดี ที่ปัจเจกบุคคลครอบครอง
- 2) Institutionalized form คือ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน เช่น คุณภาพชื่อเสียงของสถาบัน เป็นต้น

3) Embodied form ได้แก่ สมรรถนะด้านวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคล เช่น วัฒนธรรม ประเพณี การแต่งกาย บุคลิกลักษณะของคนในพื้นที่ ซึ่งมีระบบการศึกษาเพื่อสืบทอดต่อกัน

3. ทุนสัญลักษณ์ Symbolic Capital บุติเยอร์ หมายถึง สถานภาพ / ชื่อเสียง / การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ๆ ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบ และเกิดเป็นผลประโยชน์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังหมายถึงอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ ลักษณะที่มีความเฉพาะที่ด้วย

4. ทุนสังคม Social Capital มีสองความหมาย แต่ทั้งสองต่างก็มีความหมายถึงเครือข่ายทางสังคม Network ทั้งสิ้น ความหมายแรก เป็นการมองจากตัวโครงสร้างที่มองเครือข่ายจริง เช่น โครงสร้างของกลุ่มเพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมอาชีพ ความหมายที่สองมุมมองจากปัจเจก เช่น เป็นคนมีเส้นสายเป็นคนกว้างขวาง จะทำอะไรก็ง่ายสะดวกนี้คือ ทุนสังคม ตลอดจนกลุ่มกองทุนฯ ต่าง ๆ ในชุมชนที่หลากหลายเชื่อมโยงสัมพันธ์กันภายใต้ความรับผิดชอบของกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ในหลายบทบาทและหลากหลายกลุ่ม ซึ่งช่วยให้เกิดเครือข่ายทางสังคมที่โยงใยสัมพันธ์และช่วยเหลือกันอยู่ตลอดในทุก ๆ กิจกรรม

นอกจากนี้ยังมีทุนอีกหนึ่งด้านที่ได้นำแนวคิดของ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ ในเรื่องของทุนชุมชนซึ่งได้เพิ่มเติมต่จากปีแอร์บูติเยอร์อีก 1 ด้าน เป็นทุนด้านที่ 5 ได้แก่

5. ทุนประสบการณ์ ที่เป็นทุนสำคัญในชุมชน ในการบอกเล่าประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จหรือประสบการณ์ที่ล้มเหลวจากการทำกิจกรรมที่ผ่านมาของชุมชนเอง เพื่อดูว่าประเด็นปัญหาที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเคยผ่านการแก้ไขด้วยวิธีการใดหรือไม่ ทั้งสำเร็จหรือล้มเหลว เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสมต่อไป

ระยะเวลาการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – สรุป/ถอดบทเรียนและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ

วิธีการใช้เครื่องมือทุนชุมชน :

อธิบายหลักการของเครื่องมือทุนชุมชน 5 ด้าน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้เห็นความสำคัญของการใช้เครื่องมือ

- 1) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุม กลุ่มละ 5 – 20 คน (พิจารณาจากจำนวนที่เลี้ยงประจำกลุ่ม / ความชำนาญของที่เลี้ยง)
- 2) กำหนดบทบาทหน้าที่สมาชิกกลุ่ม หาคนชวนคุยและผู้ช่วยจัดกลุ่มข้อมูล (ในระยะแรกของการติดตั้งเครื่องมือที่เลี้ยงจะช่วยดำเนินการ แต่หลังจากนั้นแกนนำชุมชนต้องดำเนินการด้วยตนเอง)
- 3) แจกกระดาษโพสต์อิท 5 สี พร้อมปากกาเมจิกด้ามเล็กให้กับผู้เข้าร่วมประชุม (ในกรณีที่ผู้เข้าร่วมประชุมไม่สามารถเขียนได้ให้วาดเป็นภาพ หรือมีทีมแกนหลักช่วยเขียน)
- 4) คนชวนคุย ปล่อยใจทโยให้ระดมความคิดทุนชุมชนทั้ง 5 ด้าน โดยปล่อยใจทโยทีละด้านให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทำไปพร้อม ๆ กัน สามารถตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ โดย 1 คำตอบให้เขียนลงในกระดาษโพสต์อิท 1 แผ่น
- 5) ทีมผู้ช่วยดำเนินการจัดกลุ่มข้อมูลที่ได้จากการระดมความคิด โดยดึงคนในเวทีประชุมมาร่วมในการจัดกลุ่มข้อมูล
- 6) ค้นหาตัวแทนในกลุ่มย่อยทำหน้าที่ในการนำเสนอข้อมูลเพื่อร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
- 7) คนชวนคุย ทำหน้าที่ตั้งคำถามและชวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมสรุปบทเรียนการเรียนรู้และเชื่อมโยงให้เห็นความสำคัญข้อมูลชุมชนที่ได้จากเครื่องมือทุนชุมชน

*หมายเหตุ:

- 1) ในกรณีที่คนจำนวนไม่มากและมีประสบการณ์ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนแบบมีส่วนร่วมสามารถเปิดพื้นที่การพูดคุยและจับประเด็นได้เลย โดยไม่ต้องใช้กระดาษโพสต์อิท
- 2) การใช้เครื่องมือทุนชุมชนในช่วงกลางน้ำ (การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล) โดยมากจะนำทุนทั้ง 5 ด้านมาตั้งเป็นเกณฑ์ เพื่อจัดระบบข้อมูลดิบที่ได้จากการลงเก็บข้อมูลเวทีชุมชน
- 3) เมื่อใช้เครื่องมือจนชำนาญหลายครั้งผู้นำไปใช้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการใช้เครื่องมือตามสถานการณ์ของพื้นที่

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) ตัวอย่าง / ภาพประกอบทุนชุมชน 5 ด้าน
- 2) กระดาษบลูฟ
- 3) โฟสอิต
- 4) เทปกาว
- 5) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 2) การพาทำ
- 3) การสาธิต (Demonstration)
- 4) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 5) การเชื่อมโยงให้เห็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ต้นทุนชุมชน
- 6) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

เครื่องมือการทำเส้นแห่งประวัติศาสตร์ (Timeline)

เครื่องมือการทำเส้นแห่งประวัติศาสตร์ (Timeline) เป็นเครื่องมือในการชักชวนแลกเปลี่ยนพูดคุยเกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนโดยย้อนกลับไปให้ได้มากที่สุดเพื่อสำรวจดูเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทุก ๆ ด้านและสามารถทำให้เกิดการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทบทวนความเป็นมาของเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและทบทวนประสบการณ์การปรับตัวของชุมชนแต่ละยุคสมัย ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนแล้ว ยังช่วยให้สามารถทำความเข้าใจกับที่มาที่ไปของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน การเข้าใจมิติทางประวัติศาสตร์จะทำให้ทั้งชาวบ้านและผู้ใช้เครื่องมือนี้ มองเห็นสิ่งที่เป็สาระสำคัญที่ควรใส่ใจ ต้นทุนของชุมชนที่มีตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน ทำให้เห็นว่าอะไรที่สามารถนำมาใช้ในปัจจุบัน อะไรเป็นสิ่งที่ไม่อาจแก้ไขได้จากเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้ว แต่มีบทเรียนสำคัญที่สามารถนำมาปรับใช้ได้

การแบ่งยุคสมัยอาจจะพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของประเทศ หรือประวัติศาสตร์ของชุมชนหรือเรื่องราวที่ชุมชนให้ความสำคัญ ซึ่งอาจไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเหตุการณ์เดียวกันกับประวัติศาสตร์ของชาติ การที่ต้องใช้เส้นทางประวัติศาสตร์ชุมชนในการพูดคุยเพราะเป็นการกำกับประเด็นของการพูดคุยให้อยู่ในประเด็นนั้น ๆ คำถามสำคัญในการศึกษาเส้นทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) อะไรคือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น 2) เหตุการณ์นั้น ๆ ได้ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนอย่างไร 3) ชุมชนมีการปรับตัวอย่างไร

หากเป็นไปได้ ในการศึกษาเส้นทางประวัติศาสตร์ของชุมชน นอกจากการพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนแล้วอาจศึกษาข้อมูลได้จากสมุดบันทึก หรือเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งการสร้างโอกาสให้มีเด็กเยาวชนได้ร่วมเรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ไปพร้อม ๆ กันด้วย

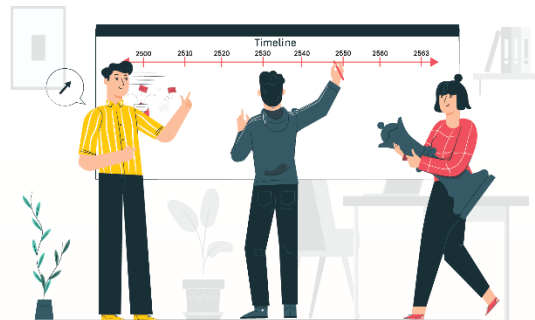
ระยะเวลาการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) - การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) - สรุป/ถอดบทเรียน และนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายในการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของนักวิจัยชุมชนกับกลุ่มเป้าหมาย
- 2) เพื่อเก็บข้อมูลชุมชนในอดีต - ปัจจุบัน ตลอดจนทิศทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในอนาคต
- 3) เพื่อเก็บข้อมูลที่เป็นระบบทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและเหตุการณ์สำคัญในแต่ละยุคสมัย
- 4) เพื่อติดตามและประมวลกิจกรรมการดำเนินโครงการ
- 5) เพื่อแลกเปลี่ยนเรื่องราวของคนในชุมชนระหว่างรุ่นต่อรุ่น
- 6) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในส่วนของกิจกรรม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ในแต่ละช่วงเวลา (สั้น - ยาว)
- 7) เพื่อพัฒนาสมรรถนะในเรื่องของการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม

วิธีการใช้เครื่องมือ เส้นแห่งประวัติศาสตร์ (Timeline)

- 1) กำหนดเป้าหมายการใช้เครื่องมือ Timeline
- 2) แบ่งกลุ่มย่อยกลุ่มละ 5 – 20 คน (ขึ้นอยู่กับศักยภาพของทีมในการชวนคุยแบบมีส่วนร่วม)
- 3) อธิบายหลักการ และวิธีการทำ โดยเริ่มจากลากเส้นสมมุติ กลางกระดาน หรือกระดาน
- 4) สอบถามถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนแต่ละช่วงเวลาจากผู้เข้าร่วมแล้วมีผู้บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับเวลาบนเส้นสมมุติ
- 5) สอบถามรายละเอียดตามลำดับว่า แต่ละเหตุการณ์ ส่งผลกระทบต่อแต่ละคนอย่างไร ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไรและแต่ละคนมีการปรับตัวอย่างไรในช่วงเวลานั้น ๆ หรือชุมชนมีการปรับตัวอย่างไรในช่วงเวลานั้น ๆ และบันทึกข้อมูลไว้ตามช่วงเวลาในข้อ 2)
- 6) สรุปพัฒนาการของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและศักยภาพในการปรับตัวของชุมชน หากมีเวลาสามารถเชื่อมโยงข้อมูลที่ส่งผลกระทบต่อกันในแต่ละช่วงเวลา หากเป็นไปได้ ในการศึกษาเส้นทางประวัติศาสตร์ของชุมชน นอกจากการพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนแล้ว อาจศึกษาข้อมูลได้จากสมุดบันทึกหรือเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งการสร้างโอกาสให้ มีเด็กเยาวชนได้ร่วมเรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ไปพร้อม ๆ กันด้วย

*หมายเหตุ: ข้อควรระวัง

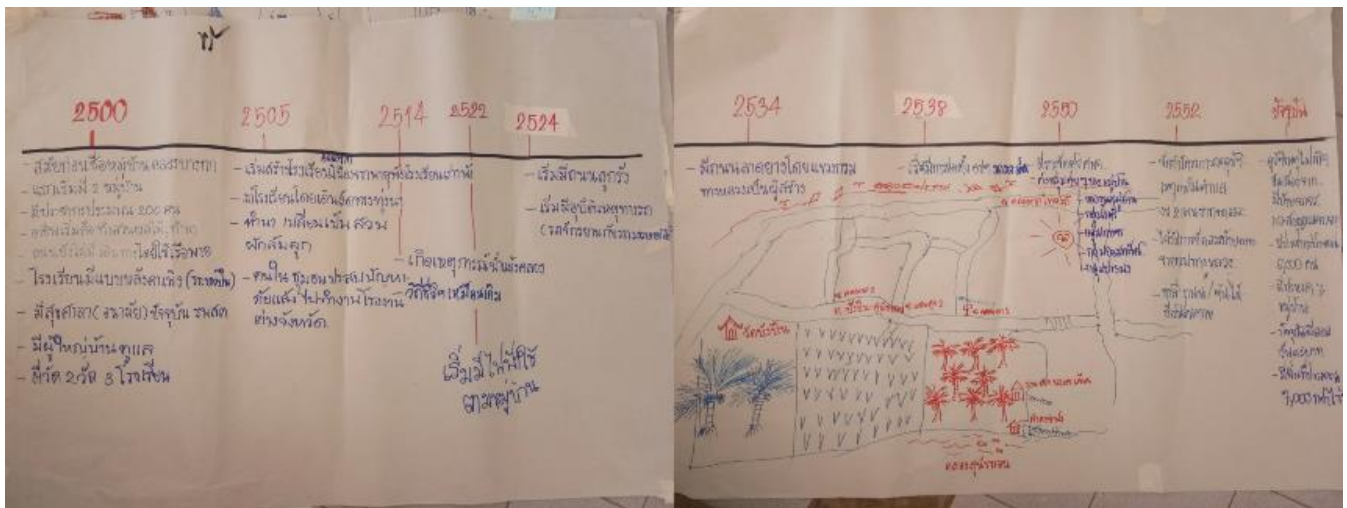
- 1) การเน้นการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์โดยไม่ใช้เครื่องมือเส้นทางประวัติศาสตร์ทำกับการพูดคุย ทำให้ชาวบ้านไม่เห็นเรื่องราวที่ต่อเนื่อง ไม่เกิดการลำดับความคิด ไม่เกิดการบทวนตนเอง พาให้ผู้เข้าร่วมไปไม่ถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน
- 2) ในกรณีที่ใช้เครื่องมือ Timeline เพื่อจัดกลุ่มหรือจัดระบบข้อมูล จะมีการกำหนดกรอบ ในการวิเคราะห์ Timeline ที่เกิดขึ้นแต่ละช่วงปี เพื่อให้มีการจัดระบบข้อมูล ซึ่งจะมี ความแตกต่างจากการใช้เครื่องมือ Timeline ในการสร้างความสัมพันธ์และการเก็บข้อมูลภาพรวม ซึ่งจะยืดหยุ่นในการพูดคุยได้มากกว่า

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) โฟสอิท
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าม
- 5) สีชอล์ค / สีเทียน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 2) การพาทำ
- 3) การสาธิต (Demonstration)
- 4) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 5) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

เครื่องมือปฏิทินชุมชน (ตาราง - วงกลม)

ปฏิทินชุมชน (ตาราง - วงกลม) เป็นเครื่องมือหนึ่งในการศึกษา/วิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยปฏิทินแบบต่าง ๆ จะใช้เป็นเครื่องมือระดมข้อมูลเพื่อวางแผนการผลิตหรือวางแผนการทำงานในช่วงเวลา เช่น การผลิต พืชอาหารจากป่า พืชอาหารจากน้ำ ประเพณีในชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ๆ นำไปสู่การวางแผนการดำเนินงาน / การจัดการปัญหาได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้ โดยปฏิทินชุมชนจะมี 2 รูปแบบ คือ 1) ปฏิทินชุมชนแบบตาราง จะนิยมใช้สำหรับการชวนคิดชวนคุยที่มีเนื้อหาเฉพาะเจาะจง สามารถลงรายละเอียดเชิงลึกลงไปในตารางในแต่ละเดือน 2) ปฏิทินชุมชนแบบวงกลม จะนิยมใช้เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและเน้นให้เห็นข้อมูลปฏิทินภาพรวมของพื้นที่ จะไม่ได้ลงรายละเอียดในเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากนัก เน้นไปที่การเปิดพื้นที่ให้คนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นสำคัญ

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- 2) เพื่อเก็บข้อมูลชุมชนที่ทำให้เห็นภาพรวมกิจกรรมของชุมชนในมิติต่าง ๆ ตลอดทั้งรอบปี
- 3) เพื่อจัดระบบข้อมูล
- 4) เพื่อให้คนระหว่างวัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และทำให้ระบบการผลิตและประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน

วิธีการใช้เครื่องมือปฏิทินชุมชนแบบตาราง

- 1) แบ่งกลุ่มย่อยกลุ่มละ 5 – 10 คน (ต้องวิเคราะห์สมาชิกกลุ่มต่อการให้ข้อมูลเชิงลึก)
- 2) พี่เลี้ยง / คนชวนคุย ชี้แจงหลักการเบื้องต้นและวิธีการทำปฏิทินชุมชน พร้อมทั้งกำหนดกิจกรรมว่าจะเริ่มพูดคุยด้านใด เช่น กิจกรรมระบบการผลิตของชุมชน กิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น
- 3) พี่เลี้ยง / คนชวนคุย ตั้งคำถามที่ละหัวข้อ และชวนลงลึกในรายละเอียดแต่ละเดือน โดยคนจับประเด็นทำหน้าที่เขียนรายละเอียดลงไปตาราง
- 4) สามารถนำข้อมูลการสอบถามพูดคุย จากภาพตัดขวาง แผนที่รอบนอก แผนที่องค์กรชุมชน แผนที่รอบใน หรือโอ่งชีวิต มาออกแบบตารางปฏิทินหรือวงกลมปฏิทินให้มีรายละเอียดในการเติมข้อมูล
- 5) เลือกตัวแทนกลุ่มเป้าหมายระดับตัวแทนกลุ่ม ที่มีความหลากหลาย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในการทำข้อมูลปฏิทินแบบต่าง ๆ
- 6) แลกเปลี่ยนพูดคุยจากการทำข้อมูล เพิ่มเติมรายละเอียดจากข้อมูลที่ได้ให้สมบูรณ์ขึ้น

*หมายเหตุ การใช้ปฏิทินชุมชนแบบตาราง จะนิยมใช้ในช่วงที่ต้องการข้อมูลที่ลงลึกเฉพาะเรื่อง เนื่องจากใช้เวลาในการแลกเปลี่ยนค่อนข้างมาก และกลุ่มเป้าหมายค่อนข้างเจาะจงไปที่ผู้รู้ข้อมูล / และใช้ในช่วงของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ต้องการเห็นข้อมูลที่เป็นระบบ

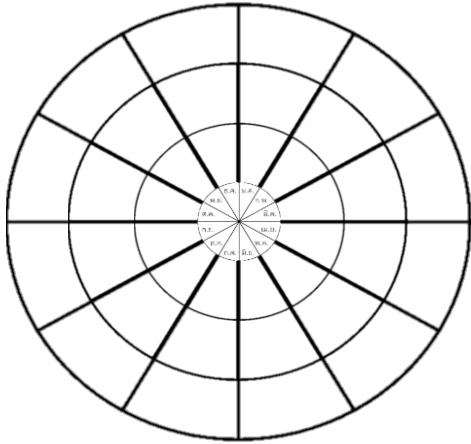
ปฏิทินชุมชนแบบวงกลม		ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.
ชื่อ												
กิจกรรมงานวิจัย												
1. ปลูกหน่อกล้วย												
2.												
3.												
4.												
5.												
6.												
7.												
8.												
9.												
10.												
11.												
12.												

วิธีการประเมินสุขภาพชุมชน		พ.ค.	ก.ค.	ค.ค.	พ.ย.	ก.ย.	ก.พ.	ม.ค.	ม.ย.	ก.พ.	พ.ค.
ชื่อพื้นที่	วัด อ.พ.ส.ค. มี.ย. พ.ค. มี.ย. ก.ค. วัค. ก.ย. ต.ค. พ.ย. วัค.										
ผู้วิจัย	นางสาว...										
ชื่อพื้นที่	วัด...										
ผู้วิจัย	นางสาว...										
ชื่อพื้นที่	วัด...										
ผู้วิจัย	นางสาว...										

วิธีการใช้เครื่องมือปฏิทินชุมชนแบบวงกลม

- 1) แบ่งกลุ่มย่อยกลุ่มละ 5 – 20 คน (ขึ้นอยู่กับศักยภาพของทีมในการชวนคุยแบบมีส่วนร่วม)
 - 2) พี่เลี้ยง / คนชวนคุย ชี้แจงหลักการเบื้องต้นและวิธีการทำปฏิทินชุมชน พร้อมทั้งกำหนดประเด็นพูดคุยในแต่ละวงรอบ โดยปกติวงรอบของปฏิทินแต่ละรอบจะไม่กำหนดตายตัวว่าจะเริ่มการพูดคุยเรื่องอะไร ก่อน - หลัง แต่จากบทเรียนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ประเด็นชวนคุยมีผลต่อการจัดบรรยากาศและความสัมพันธ์ของคนในเวทีประชุม จึงได้แบ่งการชวนคุยแต่ละวงรอบ ดังนี้
 - รอบในสุด : เขียนชื่อเดือนทั้ง 12 เดือน
 - รอบวงที่สอง : เขียนวัฒนธรรม ประเพณี งานประจำปี ที่จัดขึ้นในแต่ละเดือน
 - รอบวงที่สาม : เขียนอาชีพที่ชุมชนทำในแต่ละเดือน
 - รอบวงที่สี่ : สุขภาพและโรคร้ายไข้เจ็บ
- *เป็นตัวอย่างที่ใช้เป็นประจำ แต่โดยหลักจะขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายด้วย
- 3) พี่เลี้ยง / คนชวนคุย ตั้งคำถามที่ละวงรอบจนครบ (สามารถเขียนได้เกิน 4 วงรอบ ขึ้นอยู่กับข้อมูลของกลุ่ม) เน้นการจัดบรรยากาศการพูดคุย การมีส่วนร่วมในการระบายสีปฏิทิน สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ
 - 4) สามารถนำข้อมูลการสอบถามพูดคุย จากภาพตัดขวาง แผนที่รอบนอก แผนที่องค์กรชุมชน แผนที่รอบใน หรือโอ่งชีวิต มาออกแบบตารางปฏิทินหรือวงกลมปฏิทินให้มีรายละเอียดในการเติมข้อมูล
 - 5) เลือกตัวแทนกลุ่มเป้าหมายระดับตัวแทนกลุ่ม ที่มีความหลากหลาย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในการทำข้อมูลปฏิทินแบบต่าง ๆ
 - 6) แลกเปลี่ยนพูดคุยจากการทำข้อมูล เพิ่มเติมรายละเอียดจากข้อมูลที่ได้ให้สมบูรณ์ขึ้น

*หมายเหตุ การใช้ปฏิทินชุมชนแบบวงกลม จะนิยมใช้ในครั้งแรกที่อยากเห็นข้อมูลภาพรวมของพื้นที่ (ยังไม่ลงลึกในรายละเอียด) เน้นการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความรู้

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) โฟสอิท
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าม
- 5) สีชอล์ค / สีเทียน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 2) การใช้สื่อต่าง ๆ ประกอบการชวนคิด
- 3) การสาธิต (Demonstration)
- 4) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 5) การใช้ workshop (การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อย)

เครื่องมือแผนที่ชุมชนรอบใน

เครื่องมือแผนที่รอบใน เป็นแผนที่พื้นฐาน ที่ง่ายแก่การจัดทำร่วมกับชุมชน เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน เพราะในกระบวนการจัดทำนั้นจะต้องพูดคุยสื่อสารกับคนในชุมชนเป็นหลัก ผ่านการเดินทางดูสถานที่ต่าง ๆ ร่วมกันจึงสามารถเข้าถึงบ้านที่เราสนใจได้ นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความมั่นใจให้กับชุมชน เพราะจะเป็นผู้ลงมือทำแผนที่ด้วยตนเองโดยมี “เรา” เป็นกองเชียร์ คอยตั้งคำถาม คอยแนะนำการทำแผนที่ และที่สำคัญคือข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาทำแผนที่นั้น ชุมชนจะรู้มากกว่าเรา (หรือชุมชนเท่านั้นที่รู้ เราไม่รู้เลย) ชุมชนจะรู้สึกว่าเขา也有ความรู้เหมือนกัน ทำให้เกิดความมั่นใจในการนำเสนอเรื่องราวอื่น ๆ ของตนประเด็นข้อมูลที่จะนำมาลงในแผนที่ จะเป็นเรื่องอะไรบ้าง ก็แล้วแต่เราจะกำหนด ในแผนที่รอบใน ส่วนใหญ่จะเป็น ที่ตั้ง บ้านเรือน วัด โบสถ์ โรงเรียน สถานีอนามัย ประปาของหมู่บ้าน สุสาน สถานที่ประกอบพิธีกรรม เป็นต้น

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – การสรุปและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายในการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนร่วมกัน เป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ ความคุ้นเคย และความมั่นใจกับคนในชุมชน
- 2) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนหลากหลายกลุ่มในชุมชน ทุกฐานะ อาชีพ เพศ วัย เนื่องจากต้องนำเสนอ
- 3) เพื่อทำให้เห็นข้อมูลที่หลากหลาย และลงมือทำแผนที่ด้วยตนเองเพื่อให้มีข้อมูลที่เป็นรูปธรรมทั้งภายในชุมชน บริเวณรอบนอกชุมชนเป็นฐานในการพูดคุยหาข้อมูลในเชิงลึกต่อไป
- 4) เพื่อทำให้เห็นระบบกายภาพภายในชุมชน เชิงลึกทั้งคน กลุ่มคน ความสัมพันธ์ ตลอดจนข้อมูลเชิงลึกในมิติด้านต่าง ๆ
- 5) เพื่อเก็บข้อมูลที่เป็นระบบ
- 6) เพื่อจัดระบบการนำเสนอข้อมูลและใช้เป็นสื่อในการศึกษาเผยแพร่ที่กระชับและครอบคลุม จนเห็นภาพรวมของชุมชน ได้ประเด็นข้อมูลที่ใช้ประกอบในการทำแผนที่รอบใน ได้แก่
 1. ที่ตั้งของครัวเรือน (ทุกครัวเรือนในชุมชน)
 2. บ้านของบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน (บ้านผู้นำ ผู้รู้ด้านต่าง ๆ หัวหน้ากลุ่ม ครู ฯลฯ)
 3. ที่ตั้งโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน เช่น ถนน ประปาหมู่บ้าน สะพาน ฯลฯ
 4. พื้นที่ทางสังคม เช่น ลานวัฒนธรรม ป่าช้า ที่ทำพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

วิธีการใช้เครื่องมือแผนที่รอบใน

- 1) ทีมงานควรมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับขอบเขตพื้นที่ของชุมชน และรูปร่างของที่ตั้งหมู่บ้าน โดยการหาข้อมูลทุติยภูมิที่ตั้งของชุมชนมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน ร่วมกับการสอบถามพูดคุย
- 2) แบ่งกลุ่มย่อยกลุ่มละ 5 – 10 คน (ไม่ควรเป็นกลุ่มใหญ่มากเพื่อให้ทุกคนได้ช่วยกันลงมือวาด)
- 3) อธิบายหลักการและวิธีการทำเครื่องมือแผนที่รอบใน
- 4) ออกแบบขอบเขตของแผนที่รอบใน ให้มีขนาดพอเหมาะกับความยาวกระดาษที่ใช้ทำแผนที่
- 5) ชวนผู้เข้าร่วมกำหนดทิศที่ตั้งชุมชน
- 6) สอบถามถึงข้อมูลจุดสำคัญของพื้นที่ โดยเฉพาะจุดที่เป็นกึ่งกลางบ้านเพื่อเริ่มทำแผนที่จากจุดนี้ โดยการชักชวนให้ชาวบ้านเริ่มลงรายละเอียดจากจุดสำคัญของชุมชน เช่น ถนน ลำเหมือง วัด โรงเรียน บ้านผู้ใหญ่ บ้านผู้นำธรรมชาติ บ้านผู้รู้ แล้วจึงเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ตามต้องการ เช่น สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้ใช้น้ำ ฯลฯ
- 7) แลกเปลี่ยนพูดคุยจากการทำข้อมูลแผนที่รอบใน เพิ่มเติมรายละเอียดจากข้อมูลที่ได้ให้สมบูรณ์ขึ้น
- 8) สรุปบทเรียนการเรียนรู้ร่วมกัน

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) โฟลีสวิท
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน
- 5) สีช็อค / สีเทียน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 2) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 3) การพาทำ
- 4) การสาธิต (Demonstration)
- 5) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 6) การออกแบบกระบวนการพูดคุยร่วมกัน
- 7) การใช้สื่อต่าง ๆ ประกอบการชวนคิด
- 8) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

วิธีการใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง

เครื่องมือการวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องเป็นเครื่องมือหนึ่งในการศึกษา/วิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม วิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholder Analysis) ที่ทำให้ทราบถึงผู้เกี่ยวข้องกับงานนี้มีขอบเขตและสัมพันธ์กับใครบ้าง เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายหลัก-รอง และกลุ่มพันธมิตรที่ต้องประสานงานทรัพยากรบุคคลที่จะมาสนับสนุนโครงการ เช่น มีใครเกี่ยวข้องกับโครงการบ้าง มีบทบาทต่อโครงการอย่างไร มีใครสนับสนุนบ้าง เพื่อมาช่วยกันคิด และช่วยกันทำงาน อีกทั้งยังทำให้ทราบว่าทำงานกับใคร (กลุ่มเป้าหมายคือใคร) ใครเป็นคนดำเนินโครงการต่อ (ทราบความยั่งยืน/ต่อเนื่องของโครงการ)

ระยะการใช้ : เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มเป้าหมายที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุยระหว่างกันและเกิดความเข้าใจเห็นภาพร่วมกัน
- 2) เพื่อให้ได้เห็นกลุ่มผู้เกี่ยวข้องชัดเจน สามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะลงไปปฏิบัติการร่วม สามารถแบ่งระยะของการขอความร่วมมือ
- 3) เพื่อวิเคราะห์ผู้เข้าร่วมโครงการให้มีความคมชัดมากยิ่งขึ้น/เฉพาะเจาะจง/คาดหวังผลลัพธ์ได้
- 4) เพื่อจัดระบบผู้เกี่ยวข้องสามารถนำเสนอไปวางแผนการขยายการทำงานต่อ

วิธีการใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง

- 1) แบ่งผู้เข้าร่วมเป็นกลุ่มย่อย ให้แต่ละกลุ่มวิเคราะห์จากโครงการของตนเองว่ามีใครบ้างจะเป็นผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการนั้น ๆ โดยการวิเคราะห์กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง จะใช้การกำหนดสัญลักษณ์สีแทนกลุ่มผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ เช่น

สีแดง หมายถึง ผู้ที่เข้าร่วม / ใครที่เราเน้น (กลุ่มเป้าหมายหลัก กลุ่มเป้าหมายรอง)

สีดำ หมายถึง ผู้ที่ร่วมสนับสนุนกิจกรรม /งานโครงการ /พันธมิตร / แนวร่วม

สีเขียว หมายถึง ผู้ที่จะช่วยดำเนินงานต่อไปในกรณีที่โครงการสิ้นสุด

ในแต่ละกลุ่มทั้ง 3 กลุ่ม มีกลุ่มย่อย ๆ อะไรบ้าง หรือสามารถที่จะระบุเป็นตัวบุคคลให้ชัดเจนไปเลยก็ได้ ในบางกรณีที่บุคคลนั้นมีผลสำคัญต่อการดำเนินงานมาก การวิเคราะห์ความสำคัญจะใช้ขนาดของวงกลม กำหนด วงกลมขนาดใหญ่แทนความสำคัญมาก วงกลมที่เล็กลงแทนความสำคัญที่ลดลงมาตามลำดับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ใช้ระยะห่าง แทนความใกล้ชิดโครงการ แสดงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมาก หรือห่างออกไประดับของการเข้ามามีส่วนร่วม

2) ระดมความเห็นจากผู้เข้าร่วม ว่า ในการทำงานเรื่องนั้น ๆ มีผู้ที่เกี่ยวข้องในลักษณะใด (สีต่าง ๆ) มีความสำคัญมากน้อยเพียงใด (ขนาดของวงกลม) มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเรื่องนั้น ๆ อย่างไร (ระยะห่างใกล้-ไกล) โดยทำเป็นแผนภูมิความสัมพันธ์

หมายเหตุ : ในกลุ่มองค์กรที่มีความชัดเจนในเป้าหมายการทำงาน การใช้เครื่องมือวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องนี้เป็นส่วนสำคัญในการจัดวางบทบาทของผู้เกี่ยวข้องที่ชัดเจนขึ้น และเครื่องมือนี้เหมาะสำหรับการทำงานในรูปแบบของ “เครือข่าย” เพราะมีผู้เกี่ยวข้องมากหลายระดับและคนมาจากหลายพื้นที่จึงต้องทำความเข้าใจชัดเจนในเรื่องนี้ร่วมกันก่อน

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) โฟสอิท
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าม
- 5) สีชอล์ค / สีเทียน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การใช้ Work shop (ทำงานกลุ่มย่อย)
- 2) การสาธิต
- 3) การฝึกปฏิบัติและทำการบ้าน
- 4) การระดมความคิด
- 5) การตั้งคำถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ - สังเคราะห์ข้อมูล จำนวน 6 เครื่องมือ

เครื่องมือการวัดความเปลี่ยนแปลง (Change)

เครื่องมือวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง เป็นเครื่องมือในการเปรียบเทียบ มีเงื่อนไขของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้เห็น "กาลเวลา/ช่วงเวลาตั้งแต่ 2 ช่วงขึ้นไป" (Time) ทั้งก่อนทำ (Before) และหลังทำ (After) เช่น อดีต-ปัจจุบัน ปัจจุบัน-อนาคต เมื่อก่อน-เดี๋ยวนี้ ก่อน-หลัง โดยข้อมูลที่จะนำมาเปรียบเทียบในแง่เวลานั้น ต้องมีข้อมูล 2 ชุดขึ้นไป ข้อมูลต้องมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็น ตัวคน เหตุการณ์ สถานที่ โครงสร้างทางกายภาพ ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งใช้ในการติดตามกิจกรรมที่ทำไปแล้วและผลที่เกิดขึ้นว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง โดยอาจวัดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบระดับชั้น เช่น การเปลี่ยนแปลงของตนเอง ครอบครัว ชุมชน เครือข่าย เป็นต้น หรือวัดการเปลี่ยนแปลงแบบแง่มุม หรือเชิง เช่น แง่มุมความสามารถของคน ดีขึ้น เก่งขึ้น แง่มุมการแก้ไขปัญหา ได้รับการบรรเทา คลี่คลาย หรือแก้ไขได้ เป็นต้น

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) - การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) - สรุป/ถอดบทเรียนและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับทีมนักวิจัยชุมชน
- 2) เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม
- 3) เพื่อวัดผลลัพธ์ก่อนและหลังของกลุ่มเป้าหมายจากการดำเนินโครงการ
- 4) เพื่อระดมความคิดและสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

วิธีการใช้เครื่องมือการวัดการเปลี่ยนแปลง

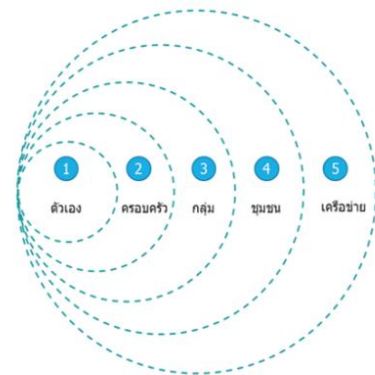
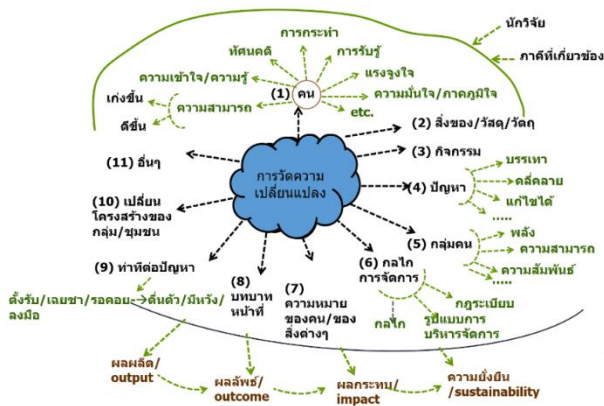
- 1) พี่เลี้ยงแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมตามพื้นที่ กลุ่มย่อยละประมาณ 5-8 คน
- 2) พี่เลี้ยงอธิบายหลักการของเครื่องมือการวัดการเปลี่ยนแปลง
- 3) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมกำหนดเป้าหมายและประเด็น หรือแง่มุมในการวัดการเปลี่ยนแปลง
- 4) พี่เลี้ยงให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงก่อน-หลัง ตามประเด็นหรือแง่มุมที่ตั้งไว้ พร้อมอธิบายเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงแต่ละประเด็น ลงในกระดาษของตัวเอง
- 5) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมกำหนดบทบาทหน้าที่ของคนชวนคุยและคนจับประเด็น
- 6) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนการเปลี่ยนแปลงพร้อมหาข้อสรุปร่วมกัน โดย คนชวนคุยประจำกลุ่ม ตั้งคำถามวิเคราะห์เหตุผลของการเปลี่ยนแปลง โดยคนจับประเด็นจดบันทึกขึ้นกระดานให้ทุกคนเห็นไปพร้อมกัน
- 7) ตัวแทนกลุ่มย่อยนำเสนอข้อมูลการเปลี่ยนแปลง

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) โฟสอิท
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าม

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การใช้เกมเพื่อกำหนด เป้าหมาย
- 2) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 3) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)
- 4) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 5) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 6) การบรรยายแบบมีส่วนร่วม (Participatory Lecturing)
- 7) การสาธิต (Demonstration)

เครื่องมือไยแมงมุม (การให้น้ำหนัก การประเมินค่า การจัดลำดับ)

เครื่องมือไยแมงมุมเป็นเครื่องมือการให้น้ำหนักที่จะแสดงให้เห็นถึงความถี่และคะแนน ซึ่งจะสัมพันธ์กับเครื่องมือวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่มักจะนำมาใช้ร่วมกัน โดยไยแมงมุมเป็นการวัดการเปลี่ยนแปลงแบบมีระดับ เช่น การจัดทำไยแมงมุมเพื่อวัดความเข้าใจ การวัดความร่วมมือในการทำโครงการ การทราบประวัติศาสตร์ชุมชน การเกิดความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนาศักยภาพ และเกิดความเข้าใจในกระบวนการทำกิจกรรมในโครงการวิจัย เป็นต้น ซึ่งสามารถให้คะแนนออกมา แล้วนำไปใช้ในการวางแผนขับเคลื่อนกิจกรรมในโครงการได้ตามลำดับความสำคัญที่ให้คะแนน ซึ่งการให้คะแนนแต่ละระดับจะมีการกำหนดเกณฑ์กลางในการพิจารณา ตัวอย่างเช่น การวัดความเข้าใจการวิเคราะห์สังเคราะห์ใน 5 กิจกรรม คือ 1. ความหมายของการวิเคราะห์สังเคราะห์ (แกงเขียวหวาน) 2. ดาบ 3 คม 3. ตารูป-ตานาม 4. กรู๊ปปิ้ง และ 5. กระบวนการ โดยมีการให้คะแนน 0 – 5 คะแนน โดยจะทำการวัดคะแนนความเข้าใจก่อนและหลัง เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง ดังนี้

เกณฑ์การประเมิน

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – สรุป/ถอดบทเรียนและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

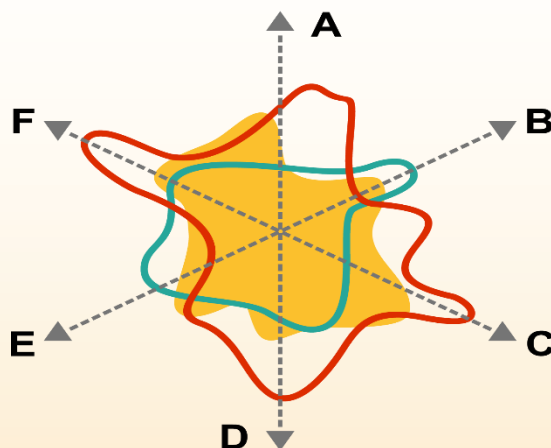
เป้าหมายในการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับทีมนักวิจัยชุมชน
- 2) เพื่อสร้างกลยุทธ์การทำงานที่มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น
- 3) เพื่อให้เห็นมิติเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณของข้อมูล
- 4) เพื่อระดมความคิดและสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
- 5) เพื่อขยายแนวความคิดจากขาว-ดำ / ใช่-ไม่ใช่ ให้เห็นแง่มุมมากขึ้น เป็นการเก็บผลลัพธ์ระหว่างทาง
- 6) เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างเชิงประเพณีและระดับ (degree)
- 7) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการรับรู้ในการจัดการเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีชั้นมีเชิง
- 8) เพื่อประเมินความสมดุลระหว่างศักยภาพกับปัญหา
- 9) เพื่อแทนค่าข้อมูลเชิงคุณภาพให้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณได้อย่างเหมาะสม
- 10) เพื่อตัดสินใจประเมินค่าขั้นสุดท้ายได้อย่างเด็ดขาด
- 11) เพื่อเสริมประเด็นการทำงานให้มีหลากหลายแง่มุม

วิธีการใช้เครื่องมือไยมงมูม

- 1) พี่เลี้ยงกำหนดหัวข้อเรื่องและเกณฑ์คะแนนในการประเมิน (กลุ่มเป้าหมายบางกลุ่ม พี่เลี้ยงสามารถชวนกำหนดหัวข้อและเกณฑ์ในการประเมินร่วมกัน)
- 2) พี่เลี้ยงอธิบายหลักการและวิธีการใช้เครื่องมือไยมงมูม พร้อมทั้งชี้แจงหัวข้อและเกณฑ์ในการประเมินคะแนน
- 3) กลุ่มเป้าหมายประเมินและให้คะแนนของตนเองพร้อมอธิบายเหตุผลของการให้คะแนนก่อน-หลัง ในแต่ละด้านของไยมงมูม
- 4) พี่เลี้ยงชวนกลุ่มเป้าหมายแลกเปลี่ยนเหตุผลและคะแนนในแต่ละข้อพร้อมหาข้อสรุปร่วมกันจนครบทุกด้าน
- 5) พี่เลี้ยงชวนกลุ่มเป้าหมายลากเส้นแกนไยมงมูมตามจำนวนเกณฑ์ที่ต้องการให้คะแนน พร้อมใส่ความถี่ของคะแนนจำนวน 10 ช่อง ในแต่ละแกน โดยลากเส้นทับกันคล้ายไยมงมูม *หมายเหตุ ความถี่ของคะแนนพี่เลี้ยง/กลุ่มเป้าหมายสามารถกำหนดความละเอียดได้ อาจกำหนดได้ตั้งแต่ 3-10 คะแนน ตามระดับความละเอียดที่ต้องการประเมิน
- 6) พี่เลี้ยงชวนกลุ่มเป้าหมายลากเส้นระหว่างคะแนนที่ได้ โดยใช้ 2 สี เป็นสัญลักษณ์แทนคะแนนก่อนและหลัง
- 7) พี่เลี้ยงปล่อยใจทย์เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายแลกเปลี่ยนเพื่อค้นหาช่องว่างของคะแนนที่ยังขาด เพื่อหาแนวทางที่เติมเต็มให้ถึง 10 คะแนน
- 8) ตัวแทนกลุ่มนำเสนอข้อมูลพร้อมอธิบายช่องว่างของคะแนน

เครื่องมือไยมงมูม

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบรูฟ
- 2) โฟลิต
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน 2 สี

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การใช้สื่อประกอบการอธิบาย
- 2) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 3) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)
- 4) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 5) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 6) การบรรยายแบบมีส่วนร่วม (Participatory Lecturing)
- 7) การสาธิต (Demonstration)

เครื่องมือการจัดกลุ่ม/จัดหมวดหมู่ (Grouping)

เครื่องมือการจัดกลุ่ม/จัดหมวดหมู่ (Grouping) ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่อยู่ใกล้ตัวของทุกคน เนื่องจากการจัดกลุ่มถือเป็นเรื่องของธรรมชาติ ที่ทุกคนต้องมีการจัดหมวดหมู่อยู่แล้วในชีวิตประจำวัน เช่น ในการทำอาหารจะมีการเตรียมวัตถุดิบเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ วัตถุดิบประเภทผัก เนื้อสัตว์ เครื่องปรุงรส เป็นต้น เนื่องจากมีข้อมูลกระจายอยู่มากมายจึงจำเป็นต้องมีการจัดกลุ่มเพื่อช่วยเรื่องการจัดระเบียบข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย "กระบวนการแยก" (วิเคราะห์) โดยแยกข้อมูลที่ "ไม่มีจุดร่วมหรือมีข้อแตกต่าง/ไม่ได้เป็นพวกเดียวกัน" เอาออกไป และ "กระบวนการรวม" (สังเคราะห์) เป็นการรวมข้อมูลที่ "มีจุดร่วม/เป็นพวกเดียวกัน" เข้ามาไว้ในกลุ่มเดียวกัน ในการจัดหมวดหมู่ เกณฑ์ (criteria/category) คือ หัวใจของการจัดกลุ่ม เกณฑ์เปลี่ยนกลุ่มก็เปลี่ยน การเปลี่ยนเกณฑ์ขึ้นอยู่กับเป้าหมายในการดำเนินงาน และการกำหนดเกณฑ์สามารถกำหนดแบบอิสระ/ปล่อยปลาย หรือมีการคุมเกณฑ์ โดยการกำหนดเกณฑ์จะเชื่อมโยงกับการมีนามธรรม-รูปธรรม มีหลักคิดเบื้องต้นหลังจากบันไดแห่งตามรูป-ตานั้น

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – สรุป/ถอดบทเรียนและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อการจัดระบบ (จัดกลุ่ม) ข้อมูลให้เข้าใจและจดจำได้ง่าย
- 2) เพื่อวิเคราะห์และแปลงข้อมูลดิบให้สามารถนำมาใช้ในการออกแบบข้อมูลได้
- 3) เพื่อเพิ่มความหมายและคุณค่าของข้อมูลดิบ
- 4) เพื่อสร้างพื้นที่การพูดคุยร่วมกัน

วิธีการใช้เครื่องมือการจัดกลุ่ม/การจัดหมวดหมู่

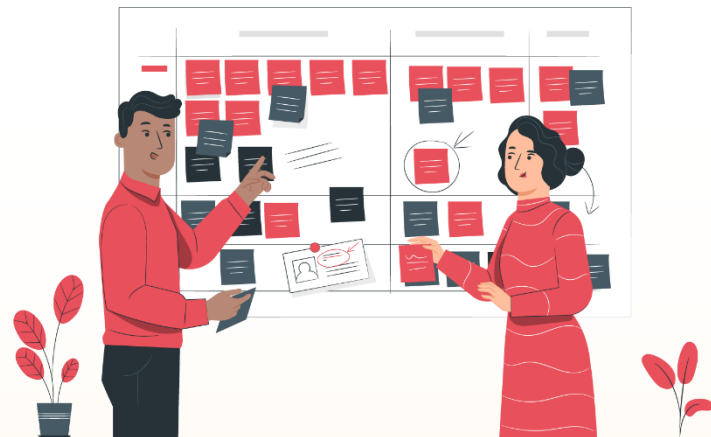
- 1) พี่เลี้ยงอธิบายให้ผู้เข้าร่วมรู้จักเครื่องมือการจัดกลุ่มและชวนทำไปพร้อมกันที่ละขั้นตอน
- 2) พี่เลี้ยงแบ่งกลุ่มย่อยกลุ่มละ 5 – 10 คน (ขึ้นอยู่กับศักยภาพของทีมในการชวนคุยแบบมีส่วนร่วม)
- 3) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมกำหนดเป้าหมายของการจัดกลุ่มข้อมูล (อาจมีเป้าหมายร่วมกันของทุกกลุ่มย่อยหรือในบางครั้งอาจมีเป้าหมายที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มย่อย)
- 4) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมระดมข้อมูลใส่บัตรคำ และแยกข้อมูลที่มีข้อแตกต่างกันพร้อมเขียนหมายเลขกำกับ
- 5) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมตั้งเกณฑ์ในการจัดกลุ่มข้อมูล
- 6) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมนำข้อมูลมาใส่กล่องที่ตั้งไว้ หากมีข้อมูลที่ไม่สามารถเข้ากล่องได้ สามารถเพิ่ม-ลดกล่องได้
- 7) นำเสนอผลการจัดกลุ่มและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- 8) พี่เลี้ยงสรุปหลักการและวิธีการจัดกลุ่มข้อมูล

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบรูฟ
- 2) โฟลิว/บัตรคำ
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน
- 5) สีชอล์ค / สีเทียน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 2) การบรรยายแบบมีส่วนร่วม (Participatory Lecturing)
- 3) การสาธิต (Demonstration)
- 4) การใช้เกมเพื่อหลายๆ เป้าหมาย
- 5) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 6) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 7) การใช้ workshop (การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อย)
- 8) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 9) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

เครื่องมือตาราง-ตานาม

เครื่องมือตาราง-ตานาม ประกอบด้วย 2 คำ ได้แก่ "ตาราง" (concrete) หมายถึง การมองเห็น/การรับรู้สรรพสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ในแบบที่เป็นรูปธรรม คือจับต้องได้ สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้ และ "ตานาม" (abstract) ในที่นี้ หมายถึง การรับรู้สรรพสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ในแบบที่เป็น "นามธรรม" ไม่สามารถจับต้องหรือใช้สัมผัสทั้ง 5 เข้าถึง หากแต่รู้จักด้วย "ความนึกคิด" แต่สรรพสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนมี "ความเป็นรูปและความเป็นนาม" อยู่ในตัวเองพร้อม ๆ กัน ซึ่งเวลาที่มนุษย์รับรู้สรรพสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ อาจจะมีได้หลายแบบแผน เช่น 1) มองเห็นแต่ "รูปธรรม" เป็นชิ้นๆ แต่มองไม่เห็น "ความเป็นนามธรรม" ที่แฝงอยู่ข้างใน 2) มองเห็นแต่ "นามธรรม" ทั้ง 2 ตา แต่มองไม่เห็น "รูปธรรม" และ 3) สามารถทำงานสลับได้ทั้งการเห็นรูปและเห็นนาม เนื่องจาก "ตาซ้ายเห็นรูป ตาขวาเห็นนาม" ดังนั้น เมื่อมองรูป ก็จะถอดนามออกมาได้ และเมื่อรับรู้นาม ก็จะแปลงมาเป็นรูปได้เช่นกัน แนวคิดหนุนหลัง คือ บันไดแห่งรูปธรรม-นามธรรม ซึ่งขั้นบันไดนี้แสดงให้เห็น "ลำดับขั้น" ที่เริ่มจากขั้นแรกสุดที่เป็น "รูปธรรม" แล้วค่อยๆ เพิ่ม "ระดับความเป็นนามธรรม" ขึ้นไปเรื่อย ๆ หรือให้ง่ายต่อความเข้าใจจึงแปลงไปสู่ร่มลำดับขั้นของรูป-นาม เพื่อขยายรูปธรรมให้ครอบคลุมเพิ่มมากขึ้น หลังจากนั้นเป็นการขยายแนวคิดบันไดแห่งรูป-นาม และร่มลำดับขั้นของรูป-นามให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น โดยแสดงให้เห็น "การจัดรวมกลุ่มรูป" ในแต่ละระดับให้ชัดเจน และค่อยๆ ยกขึ้นเป็นลำดับขั้น เพื่อให้ใกล้เคียงกับการนำมาใช้ในทางปฏิบัติเมื่อเวลานำ "แนวคิดนามธรรม" มาแปลงกลับเป็น "รูปธรรม" หัวใจสำคัญในเรื่อง "ตาราง-ตานาม" จึงเป็นเรื่องของการพัฒนาความสามารถให้สามารถวิ่งขึ้น-วิ่งลงระหว่างขั้นบันไดแห่งรูป-นามได้ ไม่ติดขัดชะงักงันอยู่ที่ขั้นบันไดใดไม่ว่าจะเป็นขั้นสูงหรือขั้นต่ำก็ตาม ที่อาจสรุปความสามารถนี้อยู่ในคำขวัญที่ว่า "ในรูป-เห็นนาม ในนาม-ก็เห็นรูป" และเครื่องมือนี้จะมีความสำคัญสำหรับการวิเคราะห์สังเคราะห์เป็นอย่างมาก

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – สรุป/ถอดบทเรียนและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อให้คนในชุมชนสามารถนำหลักคิด แนวทางเชิงวิชาการ แปลงไปสู่การทำงานรูปธรรมในพื้นที่
- 2) เพื่อพัฒนาสมรรถนะของนักวิจัยชุมชนให้สามารถนำรูปธรรมในพื้นที่แปลงไปสู่หลักการเชิงวิชาการ
- 3) เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้เครื่องมือวิเคราะห์และสังเคราะห์อื่น ๆ
- 4) เพื่อตั้งเกณฑ์ในการจัดกลุ่มข้อมูลหรือใช้กับเครื่องมือวิเคราะห์สังเคราะห์อื่น ๆ ที่มีระดับสูงขึ้น
- 5) เพื่อจัดการและเพิ่มมูลค่าให้กับข้อมูล สร้างนิยามความหมายใหม่ของข้อมูล

วิธีการใช้เครื่องมือตาราง-ตานาม

พี่เลี้ยงเกริ่นนำสร้างความเข้าใจเครื่องมือตาราง-ตานาม ผ่านการเล่นเกม โดยให้กลุ่มเป้าหมายจับคู่ 2 คนพร้อมให้กลุ่มเป้าหมายพูดสลับกันตามโจทย์ เช่น ชื่อผลไม้ ชื่อผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว ชื่อสัตว์บก ชื่อสัตว์น้ำ เป็นต้น

- 1) พี่เลี้ยงอธิบายรายละเอียดของบันไดรูป-นาม และชวนผู้เข้าร่วมทดลองทำแบบฝึกเพื่อความเข้าใจที่มากขึ้น เช่น ตั้งโจทย์รูปเริ่มต้นที่ เจ้าบราวน์ เป็นสุนัข นามธรรมที่สูงขึ้น คือ สุนัข สัตว์สี่ขา สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สิ่งมีชีวิตในโลก สิ่งมีชีวิตในจักรวาล เป็นต้น
- 2) พี่เลี้ยงแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมตามพื้นที่เพื่อชวนผู้เข้าร่วมใช้เครื่องมือตาราง-ตานามในการจัดกลุ่มข้อมูล ควบคู่กับเครื่องมือการจัดหมวดหมู่ (Grouping)
- 3) ตัวแทนผู้เข้าร่วมนำเสนอข้อมูล
- 4) พี่เลี้ยงสรุปหลักการของตาราง-ตานาม
- 5) สรุปบทเรียนร่วมกัน

***หมายเหตุ:**

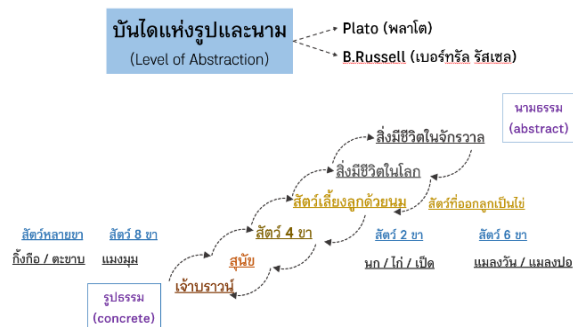
ลำดับขั้นตอนในการใช้เครื่องมือตาราง-ตานาม อาจมีความแตกต่างกันออกไปตามบริบทของกลุ่มเป้าหมาย บางกลุ่มเป้าหมายอาจใช้วิธีการลงมือทำก่อนแล้วจึงสรุปด้วยหลักการ หรือ บางกลุ่มเป้าหมายอาจใช้วิธีการเติมหลักการแล้วจึงฝึกปฏิบัติ หรือ บางกลุ่มเป้าหมายอาจใช้วิธีการทำไปเติมหลักการไปพร้อมกัน

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบรูฟ
- 2) โฟลิวท์
- 3) เทปขาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน
- 5) สีชอล์ค / สีเทียน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 2) การบรรยายแบบมีส่วนร่วม (Participatory Lecturing)
- 3) การสาธิต (Demonstration)
- 4) การใช้เกมเพื่อหลายๆ เป้าหมาย
- 5) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 6) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 7) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

เครื่องมือ Body Paint

เครื่องมือ body paint เป็นทั้งเครื่องมือระดมความคิดเห็นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นเครื่องมือการสังเคราะห์ข้อมูลในขั้นต้นที่แสดงออกมาในรูปลักษณะพิเศษคือ "รูปร่างกายมนุษย์" แต่ประเด็นที่ทำให้ body paint มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากการประมวลสรุปสังเคราะห์ในรูปแบบอื่น ๆ คือ คำว่า "Body" ภาษาไทยแปลว่า "ร่างกาย" แต่ทว่ายังมีอีกคำหนึ่งที่แสดงคุณสมบัติของ body ได้ชัดเจนคือคำว่า "องค์" สิ่งที่จะเรียกว่าเป็น "องค์" หรือ "ร่างกาย" นั้น ถือว่าเป็น "ระบบหนึ่ง" (system) ที่จะต้องมีส่วนประกอบ 4 องค์ประกอบ 1) มีส่วนประกอบย่อย (part) ที่มากกว่า 1 อย่างขึ้นไป 2) ส่วนย่อย ๆ (part) แต่ละส่วนนั้นต้องมีการระบุ "บทบาทหน้าที่" (function) เฉพาะของตน 3) ส่วนย่อยแต่ละส่วนนั้นต้องมี "ตำแหน่งแห่งที่" (position) อย่างแน่นอนว่าอยู่ส่วนไหนของ "โครงสร้างองค์ทั้งหมด" และ 4) ส่วนย่อยทั้งหมดต้องมี "การเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบทั้งระบบ" โดยมี "กลไกต่าง ๆ" เป็นตัวยึดโยง เรียกว่าเป็น "ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับส่วนรวม" (part-whole relationship) ดังนั้น body paint จึงถือเป็นเครื่องมือการสังเคราะห์เบื้องต้นที่แสดงออกมาในรูปลักษณะของ "ร่างกาย" ที่มีประสิทธิภาพและสามารถจะพัฒนาวิธีการใช้ต่อไปได้อีกมาก

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ:

- 1) เพื่อจัดกลุ่มข้อมูลให้เป็นระบบ
- 2) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย
- 3) เพื่อดึงข้อสรุปจากภาพทำให้เห็นองค์รวมของข้อมูล
- 4) เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล/องค์ประกอบแต่ละส่วนย่อยกับส่วนย่อย
- 5) เพื่อประเมินความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย
- 6) เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดบกพร่องของข้อมูล
- 7) เพื่อประมวลจุดย่อยต่าง ๆ ของข้อมูลและทำให้เห็นภาพรวมของข้อมูล

วิธีการใช้เครื่องมือ Body Paint

- 1) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมระดมความคิดใส่บัตรคำของตัวเองภายใต้โจทย์ที่ตั้งไว้ เช่น ความคิดที่มีต่อชุมชน ความรู้ที่ต้องมี ทักษะที่ต้องมี ปัญหา/อุปสรรคที่จะเจอ เป็นต้น

* หมายเหตุ การกำหนดโจทย์ขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่อยากพาไปให้ถึง บางครั้งมีการดูวิดีโอทัศนก่อนเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลตั้งต้น ก่อนจะระดมความคิดจากภายในตัวบุคคล

- 2) พี่เลี้ยงอธิบายวิธีการใช้เครื่องมือ Body Paint โดยให้ผู้เข้าร่วมจับกลุ่ม 3-8 คน หรือจับกลุ่มตามพื้นที่/โครงการ พร้อมพาทำไปที่ละขั้นตอน
- 3) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมวาดรูปตัวคนลงในกระดาษฟลิปชาจแผ่นใหญ่ โดยให้ตัวแทนลงไปนอนเป็นต้นแบบ
- 4) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อยภายใต้โจทย์ที่ทุกคนได้ระดมความคิดใส่บัตรคำของตนเอง พร้อมสรุปลงใน Body Paint ตามตำแหน่งต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ เช่น หัว แขนซ้าย แขนขวา ขาซ้าย และ ขาขวา เป็นต้น
- 5) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมเลือกตัวแทนประจำกลุ่ม 1 คน เป็นผู้บันทึก และสมาชิกที่เหลือให้ไปเดินข้อมูลของเพื่อนกลุ่มอื่นและนำความรู้ใหม่กลับมาเพิ่มเติมในกลุ่ม
- 6) ตัวแทนกลุ่มนำเสนอกลุ่มใหญ่เพื่อแลกเปลี่ยนเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- 7) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมในกลุ่มย่อยช่วยกันระดมความคิดเกี่ยวกับวิธีการ/ขั้นตอนในการทำ Body Paint ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ
- 8) พี่เลี้ยงสรุปเชื่อมโยงหลักการของเครื่องมือ Body Paint และสรุปภาพรวมเนื้อหาเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของโจทย์แต่ละข้อตามเป้าหมายที่ได้วางไว้
- 9) สรุปบทเรียนการเรียนรู้ร่วมกัน

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบรูฟ
- 2) โฟสอิท/บัตรคำ
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน
- 5) สีชอล์ค / สีเทียน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

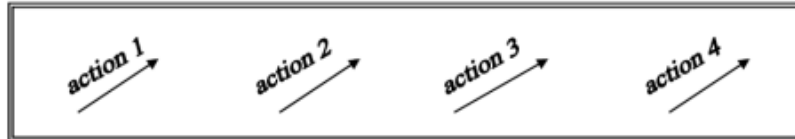
- 1) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 2) การบรรยายแบบมีส่วนร่วม (Participatory Lecturing)
- 3) การสาธิต (Demonstration)
- 4) การใช้เกมเพื่อหลายๆ เป้าหมาย
- 5) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 6) การตั้งคำถามลงลึก
- 7) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 8) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

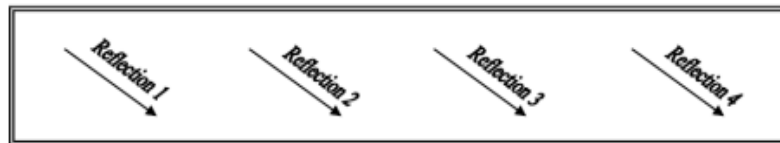
การทำ AAR/ถอดบทเรียน

แนวคิดสำคัญที่หนุนหลังเรื่องการถอดบทเรียนนั้น เป็นทฤษฎีด้านสังคมศาสตร์ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง "การคิด" กับ "การทำ" ที่เรียกแบบวิชาการว่า Praxis ที่ระบุว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างการคิดกับการทำอย่างน้อย 4 รูปแบบ/แบบแผน คือ

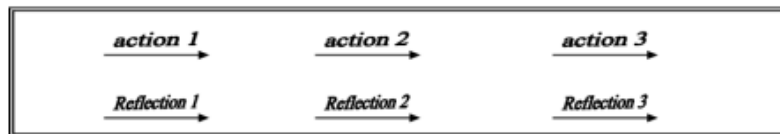
- 1) พวกที่ "เอาแต่ลงมือทำกิจกรรม" (action) แต่ไม่ค่อยได้คิด (reflection)

- 2) พวกที่เอาแต่คิด (reflection) แต่ไม่ลงมือทำ (action)

- 3) พวกที่ "ลงมือทำไปทาง" (action) "คิดไปอีกทางหนึ่ง" (Reflection)

- 4) พวกที่ "การลงมือทำ" กับ "การคิดไตร่ตรอง" เดินสลับเป็นจังหวะก้าวของขาซ้าย-ขวา ซึ่งการถอดบทเรียนเป็นการคิดแบบ "เหลียวหลัง แลหน้า" บนการกระทำในอดีตและอนาคต

กระบวนการนี้เรียกว่า Praxis = Action X Reflection เป็นการกระทำที่ได้ผ่านการคิดไตร่ตรองมาแล้ว และเป็น "การคิดทบทวน" บนการกระทำที่ได้ทำไปแล้ว สลับกันไปมา ดังนั้น การถอดบทเรียนจะช่วยให้นำไปสู่ความรู้ในระดับหลักการได้

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – สรุป/ถอดบทเรียนและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อสรุปบทเรียนและถอดบทเรียนการทำกิจกรรมในแต่ละครั้ง
- 2) เพื่อค้นหาจุดดีมาเติมพลังให้กับทีมคนทำงาน และค้นหาจุดบกพร่องที่ต้องปิดช่องว่างให้เกิดความสมบูรณ์ในการดำเนินกิจกรรมเวทีถัดไป
- 3) เพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียนของทีมคณะทำงานแต่ละคนเพื่อนำมาเป็นความรู้ร่วม
- 4) เพื่อวางแผนและยกระดับการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไปให้ดียิ่งขึ้น

วิธีการใช้เครื่องมือ AAR/ถอดบทเรียน

- 1) พี่เลี้ยงสรุปบทเรียนทุกครั้งหลังจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อทบทวนบทบาทและบทเรียนจากการออกแบบกระบวนการ ตลอดจนผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรม
- 2) พี่เลี้ยงสรุปความรู้จากบทเรียนที่ได้หลังจัดกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบกระบวนการในครั้งต่อไป
- 3) พี่เลี้ยงใช้เครื่องมือ AAR/ถอดบทเรียน เพื่อสร้างการเรียนรู้ และสร้างวิถีของการถอดความรู้จากสิ่งที่ได้กระทำลงไปให้กับทีมนักวิจัยชุมชน โดยชวนผู้เข้าร่วมสรุปบทเรียนทุกครั้งหลังทำกิจกรรม โดยการสรุปบทเรียน มีจังหวะการใช้ ได้แก่ สรุปบทเรียนหลังกิจกรรมย่อย สรุปบทเรียนประจำวัน และสรุปบทเรียนเมื่อเสร็จสิ้นทั้งกระบวนการ และนอกจากนี้ยังมีการใช้เครื่องมือถอดบทเรียน ในการสรุปกิจกรรมเฉพาะที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการในการทำงานบางเรื่อง เช่น การมีส่วนร่วม การคิดเชิงระบบ โดยมีแนวคิด ทฤษฎีเป็นตัวกำกับ ซึ่งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมักใช้การถอดบทเรียนควบคู่กับการใช้เกมเพื่อหลายๆ เป้าหมาย

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การตั้งคำถามชวนคิด/คำถามลงลึก
- 2) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 3) เทคนิคการติดตั้งซ้ำและการเรียกใช้ (Repetition of installations & Retrieving)
- 4) เทคนิคการใช้บัตรคำ (Card Technique)
- 5) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 6) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 7) เทคนิค “เห็นรูป-ถอดนาม” (Concrete-abstract helix)
- 8) การใช้เกมเพื่อหลายๆ เป้าหมาย
- 9) การยกระดับขีดความสามารถ (Level uplifting)
- 10) การออกแบบเนื้อหาแบบรางคู่ (Double-track content design)
- 11) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 12) เทคนิคการปรับแก้ (Fixing)
- 13) เทคนิค “การถมตรงที่เป็นหลุม” (Fill the gap)
- 14) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ - การเสริมสมรรถนะคนทำงาน จำนวน 6 เครื่องมือ

การทำ AAR/ถอดบทเรียน

การ check-in เป็นเครื่องมือในการเตรียมความพร้อมผู้เข้าร่วมประชุม หรือ “เผาหัวเครื่อง” ก่อนเริ่มกิจกรรม เป็นการสร้างบรรยากาศการประชุมเพื่อให้มีสมาธิ หรือความพร้อมในการประชุม โดยการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีการสื่อสาร สะท้อนความรู้สึก หรือความคิดเห็น ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาการประชุมในช่วงต่อไป อีกทั้งยังใช้การ check-in เพื่อฝึกการพูด การฟังและการจัดระบบการสื่อสารแบบมีกติกา เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ทำความเข้าใจความรู้สึกของผู้สื่อสารอย่างลึกซึ้ง

ระยะการใช้ : เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – การสรุปและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อพัฒนาสมรรถนะในเรื่องของการพูดและการฟัง และการจัดระบบการสื่อสาร
- 2) เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการพูดคุย
- 3) เพื่อเป็นกิจกรรมเตรียมความพร้อม กระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการสื่อสารระหว่างกัน
- 4) เพื่อระดมความคิดเห็นแบบมีกติกาที่เน้นการทำความเข้าใจความรู้สึกและสิ่งที่กลุ่มอยากสื่อสาร

วิธีการใช้เครื่องมือเช็คอิน (check-in)

- 1) พี่เลี้ยงแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วม เป็นกลุ่มละ 3 คน เพื่อเป็นเงื่อนไขในการฝึกการพูด การฟัง
- 2) พี่เลี้ยงอธิบายกติกาการ check-in โดยเน้นย้ำกติกาให้ผู้เข้าร่วมพูด หยิบปากก้าขึ้นมาถือเป็นสัญญาณของการพูด พูดให้ครบทุกประเด็น ไม่สั้นและไม่ยาวจนเกินไป เมื่อพูดเสร็จให้วางปากกาลง คนที่พร้อมพูดคนต่อไป ให้เว้นว่างประมาณ 10 วินาทีก่อนที่จะหยิบปากก้าขึ้นมาพูด ผู้ที่ไม่มีปากก้าต้องตั้งใจฟังอย่างตั้งใจ ไม่ซักถาม ระหว่างที่เพื่อนพูด
- 3) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมนั่งนิ่ง ๆ ทบทวนเรื่องราวที่จะสื่อสาร จากนั้นให้สัญญาณคนที่พร้อมพูดคนแรกได้เริ่มพูด
- 4) เมื่อพูดครบทุกคน พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนประเด็นพูดคุยในวงใหญ่ โดยมีตัวแทนพี่เลี้ยงจับประเด็นขึ้นกระดาน
- 5) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมสรุปบทเรียนจากการฝึกพูดและการฟัง
- 6) พี่เลี้ยงสรุปเชื่อมโยงหลักการพูด การฟังแบบสุนทรียสนทนา

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

1) ปากกาเมจิกหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การตั้งคำถามลงลึก
- 2) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 3) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)
- 4) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 5) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 6) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 7) การสาธิต (Demonstration)
- 8) เทคนิคการติดตั้งซ้ำและการเรียกใช้ (Repetition of installations & Retrieving)

Fish Bowl

Fish Bowl เป็นเครื่องมือในการจัดกลุ่มอภิปรายแบบกลุ่มซ้อน (Fish Bowl Group) กลุ่มแบบนี้มีลักษณะเป็นกลุ่มซ้อนกันเป็น 2 วง กลุ่มวงในและกลุ่มวงนอก มีสมาชิกจำนวนเท่า ๆ กัน ประมาณ 4-8 คน ในขณะที่สมาชิกกลุ่มวงในประชุมอภิปรายกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สมาชิกกลุ่มวงนอกจะทำหน้าที่สังเกตการณ์ จุดประสงค์เพื่อให้ผู้สังเกตการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่อภิปรายแต่ไม่มีความจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการอภิปราย ได้เรียนรู้ความคิดเห็นของผู้อภิปรายวงในอย่างใกล้ชิด ในบางกรณีอาจมีการสลับเปลี่ยนบทบาทให้ผู้ที่อยู่วงนอกเข้าไปอยู่ในวงในแล้วทำหน้าที่อภิปราย และสมาชิกในวงในออกมาอยู่ในวงนอกเป็นผู้สังเกตการณ์สลับเปลี่ยนกัน

ระยะเวลาใช้ : การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – การสรุปและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อพัฒนาสมรรถนะของกลุ่มเป้าหมายทั้งในเรื่องของการจัดระบบข้อมูล การสื่อสาร การจับประเด็น
- 2) เพื่อเป็นพื้นที่หนุนเสริม เติมเต็มความรู้ระหว่างกันของกลุ่มเป้าหมาย เป็นพื้นที่ปลอดภัยให้เกิดการพูดคุย

วิธีการใช้เครื่องมือ Fish Bowl

- 1) พี่เลี้ยงจัดบรรยากาศห้องประชุม และจัดวงพูดคุย เป็น 2 วง ได้แก่ กลุ่มวงใน ซึ่งจะมีคนต้นเรื่องในการพูดคุยแลกเปลี่ยน โดยมีพี่เลี้ยงทำหน้าที่นำคุยและตั้งคำถาม และกลุ่มวงนอก เป็นกลุ่มผู้เข้าร่วมที่ทำหน้าที่สังเกตการณ์และเรียนรู้ประเด็นของกลุ่มวงใน
- 2) พี่เลี้ยงอธิบายเป้าหมาย วิธีการ และประเด็นในการพูดคุย จากนั้นตั้งคำถามให้คนต้นเรื่องเริ่มแลกเปลี่ยน
- 3) ระหว่างที่คนต้นเรื่องแลกเปลี่ยน กลุ่มวงนอกจะทำหน้าที่สังเกตการณ์ อาจจะมีทีมพี่เลี้ยงบันทึกจับประเด็นสำคัญของการพูดคุยร่วมด้วย
- 4) เมื่อแลกเปลี่ยนได้สักระยะ พี่เลี้ยงคนนำคุย จะชวนผู้เข้าร่วมกลุ่มวงนอก ผู้สังเกตการณ์ ร่วมแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นจากสิ่งที่ได้ฟังกลุ่มวงใน
- 5) พี่เลี้ยงสรุปและเชื่อมโยงสาระสำคัญของประเด็นการแลกเปลี่ยน

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบรูฟ
- 2) เทปกาว
- 3) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การตั้งคำถามลงลึก
- 2) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)
- 3) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 4) การสาธิต (Demonstration)
- 5) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)

เครื่องมือการจับประเด็น

การจับประเด็น เป็นการจับข้อความสำคัญหรือใจความสำคัญของเรื่องหรือประเด็นที่กำลังพูดคุยในกลุ่ม การจับประเด็นเป็นส่วนสำคัญของทักษะการฟัง ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของนักวิจัย ทำให้ศูนย์ประสานงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือพี่เลี้ยงนักวิจัยต้องหนุนเสริมการฝึกทักษะการฟัง การจับประเด็นของนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการฝึกปฏิบัติผ่านการทำงาน ได้แก่ การมอบหมายบทบาทให้นักวิจัยฝึกบันทึกการประชุม การจับประเด็นในการประชุมขึ้นกระดาน

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – การสรุปและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อจับประเด็นการพูดคุยในวงประชุม / สรุปข้อมูลภาพรวมจากการพูดคุย
- 2) เพื่อพัฒนาสมรรถนะของทีมนักวิจัยโดยเฉพาะการฟัง การจับประเด็น การเขียน และการตั้งคำถามย้อนกลับ
- 3) เพื่อเป็นตัวช่วยให้วิทยากร/ผู้นำคุยหลัก ในการย้อนทวนสิ่งที่ในวงประชุมได้พูดคุยกัน
- 4) เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านที่เป็นผู้เสนอข้อมูล รู้สึกว่าข้อเสนอของตนเองมีคุณค่า

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การสาธิต (Demonstration)
- 2) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 3) การทำซ้ำ ๆ
- 4) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

เครื่องมือการฝึกตั้งคำถาม

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เน้นการทำงานโดยชุมชนเป็นทำงานวิจัยด้วยตนเอง ชุมชนหรือนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงต้องมีบทบาทเป็นผู้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง พี่เลี้ยงจึงต้องหนุนเสริมการพัฒนาทักษะการเก็บข้อมูลของนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งหัวใจสำคัญ คือ ทักษะการตั้งคำถาม ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการค้นหาคำตอบ โดยการตั้งคำถามที่ดีจะทำให้ให้นักวิจัยชุมชนสามารถเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยได้อย่างครอบคลุมและลงลึก อีกทั้งการตั้งคำถามที่มีพลังจะนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์และการเสริมพลังให้คนในชุมชนได้ฉุ่คิด เกิดความเข้าใจ และลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้วยตัวเอง

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – การสรุปและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อพัฒนาสมรรถนะเรื่องของการตั้งคำถาม
- 2) เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดเวทีเก็บข้อมูลชุมชน
- 3) เพื่อติดตั้งวิธีคิดให้กับนักวิจัยชุมชนเรื่องการเตรียมความพร้อมการตั้งคำถามที่มีพลังก่อนจัดเวทีชุมชน
- 4) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในช่วงของการตั้งคำถามและตอบคำถาม

วิธีการใช้เครื่องมือการฝึกตั้งคำถาม

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการฝึกตั้งคำถาม ผ่านเกมการเรียนรู้ ได้แก่ กิจกรรมนักข่าว กิจกรรม 20 คำถาม มีวิธีการใช้เครื่องมือ ดังนี้

กิจกรรมนักข่าว เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้เรื่องการตั้งคำถาม ที่เริ่มจากตั้งคำถามชวนพูดคุยจนสนุกสนานและตอบคำถามในเรื่องที่ผู้ถามต้องการออกมาในที่สุด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ มีวิธีการใช้ ดังนี้

- 1) ทีมพี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมจับคู่ 2 คน หรืออาจจะจับเป็นกลุ่มย่อยก็ได้ เพื่อกำหนดไค้ดลับของกลุ่มเป็นคำตอบสั้นๆ 2 พยางค์ เช่น กินแล้ว ได้ค่ะ ไม่รู้ เป็นต้น จากนั้นเขียนไว้ในฝ่ามือ
- 2) ให้ผู้เข้าร่วมกระจายตัวไปข่าวคู่ต่อสู้ให้ได้มากที่สุด โดยการตั้งคำถาม / ชวนพูดคุย เมื่อคนที่ไปพูดคุยด้วยพูดไค้ดลับที่ทีมเขียนไว้ในมือ ให้ยื่นมือที่มีคำที่เขียนไว้ให้ดู คนที่พูดคำนั้นจะแพ้ทันที
- 3) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมที่แพ้พูดคุยว่าแพ้เพราะอะไร ถูกตั้งคำถามว่าอย่างไร ใช้ไค้คำถาม
- 4) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมสรุปบทเรียน เพื่อเชื่อมโยงสาระสำคัญของการตั้งคำถาม

กิจกรรม 20 คำถาม เป็นกิจกรรมที่สร้างการเรียนรู้เรื่องการตั้งคำถามปลายปิด – ปลายเปิด ซึ่งการตั้งคำถามเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ และเป็นทักษะที่วิทยากรกระบวนการต้องฝึกเพื่อไปตั้งคำถามให้กับผู้เข้าร่วมเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การสรุปวิเคราะห์ข้อมูล และการค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบ ลดความขัดแย้ง มีวิธีการใช้ ดังนี้

- 1) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมจับคู่หันหน้าเข้าหากัน จากนั้นนำกระดาษที่มีคำ 1 คำ อาจจะเป็น ของใช้ ยานพาหนะ หรืออาชีพ เช่น ตลับเมตร โต๊ะกลม พิมพ์ดีด ตำรวจ เป็นต้น แปะไว้ด้านหลังของผู้เข้าร่วมทุกคน
- 2) ให้ผู้เข้าร่วมลุกขึ้นไปดูกระดาษของเพื่อนในคู่ตัวเอง ห้ามให้เห็นกระดาษที่แปะไว้ด้านหลังของตัวเอง
- 3) ให้ผู้เข้าร่วมคนที่ 1 ตั้งคำถามกับคู่ของตนเองเพื่อหาคำที่อยู่ด้านหลังของตัวเองให้ได้ ผู้เข้าร่วมที่เห็นคำตอบและไม่ได้เป็นผู้ตั้งคำถามในรอบแรก ต้องตอบตามคำถามที่เพื่อนถาม พร้อมจดบันทึกคำถามลงในกระดาษ โดยจะถามคำถามได้แค่ 20 คำถามเท่านั้น
- 4) ให้ผู้เข้าร่วมคนที่ 2 สลับเป็นผู้ตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบที่อยู่ด้านหลังของตนเอง โดยผู้เข้าร่วมคนที่ 1 เป็นผู้ตอบคำถามและบันทึกคำถามของเพื่อนลงในกระดาษ
- 5) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมสรุปทบทวน โดยยกตัวอย่างลักษณะคำถามของคู่ที่หาคำตอบได้เร็วที่สุด และคู่ที่หาคำตอบได้ช้าหรือยังหาคำตอบไม่ได้ภายใน 20 คำถาม เพื่อเชื่อมโยงลักษณะการตั้งคำถามปลายปิดและปลายเปิด

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) เทปกาว
- 3) กระดาษ A4
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การตั้งคำถามลงลึก
- 2) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 3) การพาทำ / การสาธิต (Demonstration)
- 4) การใช้เกมเพื่อหลายๆ เป้าหมาย
- 5) เทคนิคการใช้บัตรคำ (Card Technique)
- 6) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 7) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

เครื่องมือการออกแบบกระบวนการ

หัวใจสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ โจทย์เป็นของชุมชน ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม และต้องมีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยการดำเนินงานของนักวิจัยตั้งแต่การพัฒนาโจทย์ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล จนกระทั่งสรุปและคืนข้อมูล ล้วนต้องผ่านการออกแบบกระบวนการทั้งสิ้น โดยนักวิจัยจะทำการออกแบบกระบวนการในแต่ละช่วง โดยเริ่มจากการตั้งเป้าหมายที่ชัดเจน รู้ตำแหน่งแห่งที่ว่าตอนนี้อยู่ในขั้นตอนใดของงานวิจัย กระบวนการจะมีกิจกรรมอะไรบ้าง แต่ละกิจกรรมควรจัดสรรไว้ที่ตรงไหน และที่สำคัญ แต่ละกิจกรรมต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นขบวนการ ที่เลี้ยงและนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงใช้การออกแบบกระบวนการตลอดการดำเนินงานวิจัย โดยสิ่งที่จะต้องพิจารณาในการออกแบบกระบวนการ ได้แก่

- 1) เป้าหมายและผลลัพธ์ (Output) ของการกระบวนการ
- 2) ขั้นตอนหรือลำดับการทำงาน (Method หรือ Procedure)
- 3) ใครควรเป็นผู้ปฏิบัติงานนี้ (Man)
- 4) ส่วนประกอบความรู้ หลักการ เทคนิคเครื่องมือ รวมทั้งวัสดุที่ต้องใช้ (Input)
- 5) เครื่องมือ อุปกรณ์ เครื่องจักรที่ต้องใช้ (Machine, Tool, Equipment)
- 6) สภาพแวดล้อม (Environment) ในการทำงาน

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – การสรุปและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อฝึกทักษะการออกแบบกระบวนการที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน
- 2) เพื่อออกแบบกระบวนการก่อนจัดเวทีประชุม/เวทีเก็บข้อมูลชุมชน
- 3) เพื่อพัฒนาสมรรถนะของทีมต่อการออกแบบกระบวนการและสามารถนำไปปรับใช้ได้ ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
- 4) เพื่อจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เน้นให้เกิดรูปธรรม มีความต่อเนื่องเป็นกระบวนการ

วิธีการใช้เครื่องมือการออกแบบกระบวนการ

- 1) ทีมงานควรมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ของชุมชน และพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม โดยการศึกษาข้อมูล ทัศนคติของชุมชนเป็นข้อมูลพื้นฐาน ร่วมกับการสอบถามพูดคุย และการวิเคราะห์พฤติกรรมกลุ่ม
- 2) กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ในการฝึกอบรม/การจัดเวทีประชุม
- 3) แต่งกรอบความรู้และกำหนดประเด็นที่เหมาะสมสำหรับผู้เข้าร่วมเรียนรู้
- 4) ออกแบบเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมไปถึงเป้าหมายที่ต้องการให้เรียนรู้
- 5) ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ โดยต้องคำนึงถึงการลำดับการวางช่วงของกิจกรรมและความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในแต่ละกิจกรรม
- 6) เตรียมสื่อและอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการจัดกระบวนการ
- 7) จัดกระบวนการเรียนรู้กับผู้เข้าร่วม โดยสังเกตพฤติกรรมกลุ่มผู้เข้าร่วมตลอดเวลา เพื่อประเมินสถานการณ์ อาจมีการปรับกระบวนการระหว่างทางได้อย่างยืดหยุ่นตามพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม โดยยังคงยึดกุมเป้าหมายการเรียนรู้ไว้
- 8) สรุปบทเรียน เพื่อสรุปความรู้และใช้ในการออกแบบครั้งต่อไป

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) เทปกาว
- 3) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าม

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การสาธิต (Demonstration)
- 2) การใช้เกมเพื่อหลายๆ เป้าหมาย
- 3) เทคนิคการติดตั้งซ้ำและการเรียกใช้ (Repetition of installations & Retrieving)
- 4) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 5) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 6) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)
- 7) การติดตามหนุนเสริมในพื้นที่โดยการตั้งคำถามชวนคิด

การเล่นเกม (Role Play / Game)

การเล่นเกม เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัย ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ใช้เกมในหลายลักษณะ ตามเป้าหมายที่ต้องการสร้างการเรียนรู้ เช่น เกมเพื่อการเตรียมความพร้อม เกมนำเข้าสู่บทเรียน เกมเพื่อสร้างการเรียนรู้เฉพาะประเด็น โดยการเล่นเกมน่าสนใจถึงจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นหลัก โดยมีจุดประสงค์ของการเรียนรู้กับรูปแบบเกม คือ

- 1) พัฒนาความจำ ปรับสมดุลสมองให้พร้อมสำหรับการเรียนรู้
- 2) พัฒนาทักษะ การกระทำ เป็นเกมในลักษณะการจำลองสถานการณ์เรื่องราว และการกระทำ
- 3) พัฒนาการประยุกต์ความคิดรวบยอดและกฎข้อบังคับต่าง ๆ เป็นเกมในลักษณะการปฏิบัติ และมีเงื่อนไขในการกระทำ
- 4) พัฒนาการตัดสินใจ และการแก้ปัญหา
- 5) พัฒนาการอยู่ร่วมกับสังคม ลักษณะเป็นเกมเกมเกี่ยวกับการสื่อสาร การเล่าเรื่อง

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ / เก็บข้อมูล (ต้นน้ำ) – การวิเคราะห์ข้อมูล (กลางน้ำ) – การสรุปและนำเสนอข้อมูล (ปลายน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ

1. เพื่อพัฒนาสมรรถนะโดยเฉพาะสมอง 2 ซีก และปมสมองทั้ง 8 ปม
2. เพื่อการปรับเปลี่ยนฐานคิด ฐานจิตใจ และฐานกาย
3. เพื่อสื่อสารความรู้ไปยังกลุ่มเป้าหมาย
4. เพื่อแปลงเนื้อหาทางหลักการที่เข้าใจยากไปสู่รูปแบบที่คนในชุมชนเข้าใจได้ง่าย
5. เพื่อจัดบรรยากาศของประชุมและการพูดคุย
6. เพื่อเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ครอบคลุมในทุกกลุ่มเป้าหมาย/ช่วงวัย
7. เพื่อกระตุ้นพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ทำให้เห็นพฤติกรรมของแต่ละบุคคล
8. เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายคนทำงานให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

วิธีการใช้เครื่องมือการเล่นเกม (Role Play / Game)

วิธีการใช้เครื่องมือการเล่นเกม (Role Play / Game) :

- 1) พี่เลี้ยงจัดบรรยากาศห้องประชุมและเตรียมสถานที่ในการเล่นเกม
- 2) พี่เลี้ยงอธิบายวิธีการเล่นและกติกาของเกม
- 3) พี่เลี้ยงสาธิตวิธีการเล่นเกมเพื่อให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจกติกาและวิธีการเล่นมากขึ้น
- 4) พี่เลี้ยงดำเนินการเล่นเกม โดยจะสังเกตการณ์พฤติกรรมของผู้เข้าร่วมตลอดการเล่นเกม
- 5) เมื่อจบเกมพี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมสรุปบทเรียน โดยให้ทบทวนการเรียนรู้ของตัวเองก่อนแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น
- 6) พี่เลี้ยงสรุปเชื่อมโยงกับหลักการและเป้าหมายสำคัญของการเรียนรู้ และมีการสรุปให้เห็นถึงเบื้องหลังของการออกแบบ ลำดับขั้นของการเล่น การเลือกเกม และอื่นๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมบางกลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าใจเบื้องหลังและนำไปใช้ได้ โดยไม่เป็นการลอกเพื่อนำไปทำ

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) กระดาษ A4
- 3) เทปกาว
- 4) บัตรคำ/โพสอิท
- 5) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าม
- 6) สีชอล์ค / สีเทียน
- 7) อุปกรณ์เสริมที่เฉพาะประเด็น เช่น เลโก้ แผ่นซีป เป็นต้น

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การสร้างคำนิยามจากข้างล่าง (Bottom-up definition)
- 2) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 3) เทคนิคการเผาหัวเครื่อง (Choking-up)
- 4) การติดตั้งความรู้ระดับ “หลักการ” (Principle)
- 5) การบรรยายแบบมีส่วนร่วม (Participatory Lecturing)
- 6) การสาธิต (Demonstration)
- 7) เทคนิคการติดตั้งซ้ำและการเรียกใช้ (Repetition of installations & Retrieving)
- 8) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

เครื่องมือที่ใช้ในการเขียนข้อเสนอโครงการ จำนวน 3 เครื่องมือ

Project Management

Project Management หรือ การบริหารจัดการโครงการ ได้ถูกพัฒนาจากหลากหลายสาขารวมถึง การก่อสร้าง วิศวกรรม และการทหาร บิดาแห่งวงการจัดการโครงการ ได้แก่ เฮนรี แกนต์ (Henry Gantt) ซึ่งเป็นผู้ใช้แกนต์ชาร์ต (หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Harmonogram ซึ่งถูกเสนอเป็นครั้งแรกโดย Karol Adamiecki) เป็นเครื่องมือในการจัดการโครงการ และคนที่สองคือ เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) ศุนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใช้หลักการบริหารจัดการโครงการในการพัฒนาโจทย์และพัฒนาข้อเสนอโครงการ เพื่อให้ทีมนักวิจัยชุมชนได้กำหนดเป้าหมายร่วม ทบทวนความสำคัญของโจทย์หรือปัญหานั้น ร่วมวิเคราะห์โอกาสและความสำเร็จในการดำเนินโครงการ นำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรม และวางแผนการบริหารจัดการโครงการ ที่มีตัวชี้วัดการดำเนินงานที่ชัดเจนร่วมกัน

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ (ต้นน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ

01 เพื่อทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกัน

02 เพื่อจัดระบบความคิดและการออกแบบโครงการร่วมกัน

03 เพื่อออกแบบและบริหารจัดการโครงการที่มีความเป็นไปได้และมีโอกาสประสบความสำเร็จ

04 เพื่อสร้างความเข้าใจในเป้าหมายและกระบวนการดำเนินงานโครงการ

วิธีการใช้เครื่องมือ Project Management

- 1) พี่เลี้ยงเตรียมความพร้อมผู้เข้าร่วมและจัดบรรยากาศการเรียนรู้ ด้วยเกมเตรียมความพร้อม และฝึกเรื่องการพูด การฟัง เพื่อเชื่อมโยงกับการพัฒนาโจทย์ในชุมชน ด้วยการฟัง “เสียงของคนในชุมชน”
- 2) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมตามพื้นที่ดำเนินงาน โดยมีพี่เลี้ยงชวนคุยประจำกลุ่มย่อย
- 3) พี่เลี้ยงอธิบายหลักการและวิธีการทำเครื่องมือ Project Management
- 4) พี่เลี้ยงจัดกระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการโครงการ โดยการระดมความคิดของผู้เข้าร่วม มีขั้นตอน ดังนี้

ก. **ช่วงที่ 1** การทบทวนเป้าหมายโครงการ 3 ระดับ ได้แก่ (1) เป้าหมายระยะสั้น ทำได้จริง ในระยะเวลาที่สั้น มีความสัมพันธ์ระหว่างตารูป-ตาราม (2) เป้าหมายระยะกลาง จับต้องได้จริงแต่ต้องใช้เวลาในระดับหนึ่ง (3) เป้าหมายระยะยาว ต้องใช้เวลาและความต่อเนื่องในระยะยาว

ข. **ช่วงที่ 2** ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

การทบทวนโจทย์และความสำคัญของปัญหา (ที่มาและความสำคัญ) ในขั้นตอนนี้มีการทบทวนถึงสภาพชุมชนในอดีตเป็นอย่างไร ปัจจุบันเป็นอย่างไร (ทั้งด้านบวกและด้านลบ) และในอนาคตหากทำ/ไม่ทำโครงการแล้วจะเกิดอะไร เพื่อขมวดเป็นการเขียนข้อเสนอโครงการในส่วนของความสำคัญและที่มาของปัญหา 4 ย่อหน้า ดังนี้ ย่อหน้าที่ 1 บริบทพื้นที่อย่างไร ย่อหน้าที่ 2 อดีต ชุมชนเป็นอย่างไร ย่อหน้าที่ 3 ปัจจุบัน ชุมชนเป็นอย่างไร มีตัวเลขสถิติแสดงถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นของปัญหา และย่อหน้าที่ 4 จะทำโครงการ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการให้เกิดอะไร

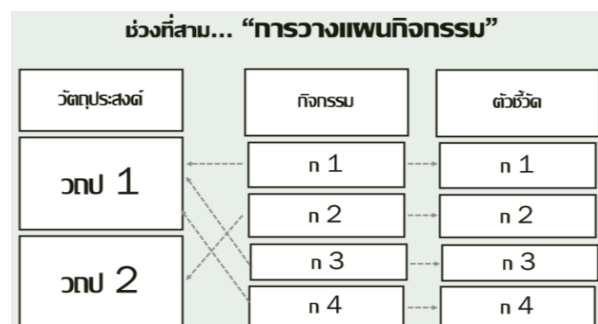
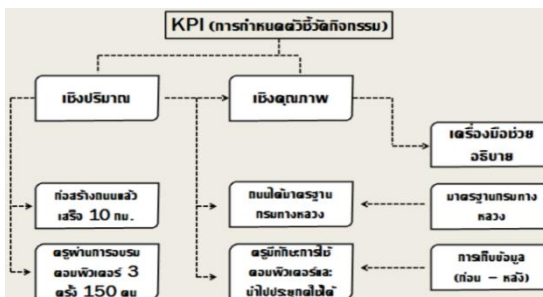
การวิเคราะห์โอกาสและความสำเร็จ โดยใช้ตาราง 4 ช่องเพื่อวิเคราะห์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ความรู้/ทฤษฎี กรอบแนวคิด/ทักษะ เทคนิค/เครื่องมือ/กระบวนการ และความเสี่ยงและการจัดการความเสี่ยง

การกำหนดวัตถุประสงค์และกิจกรรม โดยมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกิจกรรมที่คิดขึ้นมาว่าไปตอบวัตถุประสงค์ข้อใด

ค. **ช่วงที่ 3** การวางแผนกิจกรรมและการบริหารโครงการ ระบุตัวชี้วัด รวมทั้งการเติมรายละเอียดกิจกรรมของโครงการ ภายใต้งบประมาณดำเนินงาน

- 5) พี่เลี้ยงชี้แจงรายละเอียดการเขียนข้อเสนอโครงการ เพื่อให้การบ้านทีมวิจัยในการกลับไปเขียนข้อเสนอโครงการในพื้นที่จากข้อมูลที่ได้คิดร่วมกันในเวที
- 6) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมสรุปทบทเรียน

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) โฟสอิท / บัตรคำ / กระดาษ A4
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าม
- 5) สีชอล์ค / สีเทียน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การใช้ workshop (การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อย)
- 2) การสาธิต (Demonstration)
- 3) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 4) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 5) การตั้งคำถามชวนคิด
- 6) การใช้เกมเพื่อหลายๆ เป้าหมาย
- 7) การแลกเปลี่ยนข้ามกลุ่ม
- 8) การบรรยายแบบมีส่วนร่วม (Participatory Lecturing)
- 9) การดูวีดิทัศน์
- 10) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)

เครื่องมือน้ำตกปัญหา (ต้นไม้ปัญหา)

ต้นไม้ปัญหา มีหลักการสำคัญที่เชื่อมโยงกับหลัก อริยสัจ 4 ว่าด้วยเรื่องของทุกข์และสาเหตุการดับทุกข์ เป็นเครื่องมือที่ช่วยค้นหาสาเหตุหรือรากของปัญหาที่ลงลึกไปถึงต้นตอ โดยมีการกำหนดเป้าหมาย หรือสิ่งที่อยากให้เกิด พร้อมทั้งวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์แบบลงลึกด้วยการตั้งคำถามว่าทำไม เพราะอะไร ซ้ำ ๆ จนไปถึงสาเหตุที่เป็นต้นตอของปัญหาอย่างแท้จริง

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ (ต้นน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ:

- 1) เพื่อระดมปัญหาอย่างรอบด้าน ลงลึกในรายละเอียดร่วมกัน
- 2) เพื่อให้โจทย์ปัญหาที่มีความคมชัดและลงลึกถึงต้นตอของปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาอื่น ๆ
- 3) เพื่อจัดระบบความคิดเชิงระบบ
- 4) เพื่อเสริมสมรรถนะโดยเฉพาะระบบคิดของกลุ่มเป้าหมาย

วิธีการใช้เครื่องมือน้ำตกปัญหา (ต้นไม้ปัญหา)

- 1) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมเตรียมความพร้อมและกิจกรรมนำเข้าสู่เนื้อหา เช่น การแสดงบทบาทสมมติโดยแบ่งสถานการณ์จำลอง ออกเป็น 4 ฉาก ประกอบด้วย
 - ก. ฉากที่ 1 เหตุการณ์ที่แสดงถึงการที่คนในชุมชนเป็นเพียงผู้ใช้บริการ ร้องขอแต่การช่วยเหลือไม่พยายามลุกขึ้นมาดูแลตัวเอง
 - ข. ฉากที่ 2 เหตุการณ์ที่แสดงถึงการที่คนในชุมชน มีข้อเสนอในการดูแลสุขภาพมาแล้วให้เจ้าหน้าที่ฟัง แต่เจ้าหน้าที่มีภาระงานที่ยุ่งและไม่ได้สนใจกลับมามอบหมายงานอื่น
 - ค. ฉากที่ 3 เหตุการณ์ที่แสดงถึงการที่เจ้าหน้าที่และคนในชุมชนมาร่วมกันจัดการปัญหาของคนในชุมชน
 - ง. ฉากที่ 4 เหตุการณ์ที่แสดงถึงการที่คนในชุมชนลุกขึ้นมาดูแลสุขภาพของตนเอง โดยที่เจ้าหน้าที่ทำหน้าที่เพียงให้กำลังใจและชื่นชม
- 2) พี่เลี้ยงชวนสรุปให้เห็นความสำคัญของการลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การค้นหาความต้องการที่แท้จริงและสาเหตุที่ลงลึกไปถึงต้นตอของปัญหา
- 3) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมระดมความคิดเห็นผ่านเครื่องมือน้ำตกปัญหา โดยมีโจทย์ชวนคิด ดังตัวอย่างนี้
 - ก. ต้นน้ำ : เราอยากเห็นสุขภาพของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
 - ข. ปลายน้ำ : ปัจจุบันสถานการณ์ด้านสุขภาพของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
 - ค. กลางน้ำ : ปัญหาอะไรที่ทำให้สุขภาพของคนในชุมชนเป็นไปตามโจทย์ข้อที่ 2 (ไม่เกิน 4 ข้อ)

- 4) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ปัญหาหลักที่แท้จริงเพียง 1 ข้อ เพื่อสืบค้นให้ลงลึกถึงสาเหตุของปัญหา โดยให้ผู้เข้าร่วมช่วยกันระดมสาเหตุของปัญหาให้ลงลึกมากที่สุด
- 5) ผู้เข้าร่วมนำเสนอปัญหาที่แท้จริงและสาเหตุของปัญหา
- 6) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมสรุปบทเรียน

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) โฟลีโอท / บัตรคำ / กระดาษ A4
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าน
- 5) สีชอล์ค / สีเทียน

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การใช้เกมเพื่อหลายๆ เป้าหมาย
- 2) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 3) การใช้ workshop (การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อย)
- 4) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)
- 5) การสาธิต (Demonstration)
- 6) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 7) เทคนิคการใช้บัตรคำ (Card Technique)
- 8) การตั้งคำถามลงลึก

เครื่องมือ The Innovator

The Innovator เป็นเครื่องมือของผู้ริเริ่มสร้างนวัตกรรม พัฒนามาจาก เครื่องมือ design thinking ใช้ในการค้นหาปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่ ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก เลือกปัญหาและความต้องการที่แท้จริงในการแก้ไขปัญหา ที่นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมเพื่อออกแบบแนวทางในการแก้ไขปัญหา พร้อมกับมีการวางกลยุทธ์เพื่อนำแนวทางไปขับเคลื่อนจริงในพื้นที่ มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) Insight การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกของพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย โดยวิเคราะห์ต้นทุนของชุมชนและข้อมูลทุกขั้วหรือสถานการณ์ปัญหาของชุมชน ตลอดจนกลุ่มเป้าหมายและผู้ที่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง
- 2) Problem & Need เป็นการเลือกปัญหาและความต้องการที่อยากให้เกิดขึ้นในการจัดการปัญหาอย่างเห็นอกเห็นใจ (Empathy) โดยความต้องการไม่ใช่หมายถึงสิ่งของ แต่มองภาพใหญ่ เช่น คุณภาพชีวิต / การตอบโจทย์ประเด็นหลัก เช่น อยากเห็นเกษตรกรกลายเป็นผู้ประกอบการมืออาชีพ เป็นต้น
- 3) Prototype & Solution การสร้างแบบจำลองที่อยากเห็น และแนวทางการดำเนินงาน โดยการสร้างแบบจำลองเบื้องต้น จะมีการกำหนดองค์ประกอบ (วัตถุประสงค์) ประมาณ 3-4 องค์ประกอบ และต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัญหา และการกำหนดแนวทาง (กิจกรรม) ในการแก้ไขปัญหาต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับทุนที่มี รวมถึงการจัดลำดับกิจกรรมทั้งหมด และต้องกำหนดว่าในแต่ละกิจกรรมใคร/หน่วยงานเข้าร่วม มีบทบาทอย่างไร และมีกระบวนการอย่างไร
- 4) Strategy Model คือ การกำหนดเป้าหมายและวิธีการเดินทางสู่เป้าหมาย ที่ผ่านการวิเคราะห์ภาพรวมทั้งภายในและภายนอก องค์ประกอบและปัจจัยตัวแปรที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อผลักดันให้ Prototype ถูกนำไปใช้จริง และเกิดเป็นโมเดลต้นแบบได้

ระยะการใช้ : พัฒนาโครงการ (ต้นน้ำ)

เป้าหมายการใช้เครื่องมือ :

- 1) เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกัน
- 2) เพื่อค้นหาและคัดเลือกปัญหาที่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง
- 3) เพื่อจัดระบบความคิดและการออกแบบโครงการร่วมกัน
- 4) เพื่อออกแบบแนวทางในการจัดการปัญหาที่มีความเป็นไปได้และมีโอกาสประสบความสำเร็จ
- 5) เพื่อสร้างความเข้าใจในเป้าหมายและกระบวนการดำเนินงานโครงการ

วิธีการใช้เครื่องมือ The Innovator :

- 1) พี่เลี้ยงจัดเวทีประชุมและแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมตามพื้นที่ โดยมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่มย่อย
- 2) พี่เลี้ยงอธิบายหลักการและวิธีการของเครื่องมือ The Innovator ให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจเบื้องต้น
- 3) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมทำกระบวนการตามขั้นตอนของ The Innovator ดังนี้

- ก. ขั้นตอนที่ 1 พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมระดมความคิดลงในโพสอิทของตัวเอง ในหัวข้อ พื้นที่ดำเนินการ สถานการณ์ปัญหา และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อวิเคราะห์ทุนทุกซ์ของพื้นที่
 - ข. ขั้นตอนที่ 2 พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเชิงลึกภายใต้ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่ พร้อมนำเสนอเป้าหมาย/ภาพสุดท้ายที่ทีมอยากเห็นร่วมกัน
 - ค. ขั้นตอนที่ 3 พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมระดมความคิดลงในโพสอิทของตัวเอง ในหัวข้อ Prototype & Solution เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ย่อย และแนวทาง/กิจกรรม ของพื้นที่ในการบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน
 - ง. ขั้นตอนที่ 4 พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมการจัดลำดับกิจกรรม และวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งต้นทุนในการนำมาใช้ทำกิจกรรม กระบวนการ และกลยุทธ์ที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมให้สามารถประสบความสำเร็จได้จริง นำไปสู่การเกิด ผลผลิต (output) ผลลัพธ์ (outcome) และผลกระทบ (impact) ของโครงการที่ชัดเจน
- 4) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมนำเสนอผลการออกแบบ Prototype & Solution เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่น
 - 5) พี่เลี้ยงชวนผู้เข้าร่วมสรุปบทเรียน

อุปกรณ์ที่ต้องใช้ :

- 1) กระดาษบลูฟ
- 2) โพสอิท / บัตรคำ / กระดาษ A4
- 3) เทปกาว
- 4) ปากกาเมจิกหมึกหัวเล็ก / ปากกาหมึกหัวใหญ่ 2 ด้าม

วิธีการติดตั้งเครื่องมือให้กับแกนนำชุมชน :

- 1) การระดมสมอง (Brainstorming)
- 2) การใช้ workshop (การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อย)
- 3) การถอด/สรุปบทเรียน (After Action Review-AAR /Lesson learned)
- 4) การสาธิต (Demonstration)
- 5) การลงมือฝึกปฏิบัติและการทำการบ้าน (Drill & Assignment)
- 6) เทคนิคการใช้บัตรคำ (Card Technique)
- 7) การตั้งคำถามลงลึก

4

กระบวนการมีส่วนร่วม

: สิ่งที่ขาดไม่ได้ต่อการใช้เครื่องมือวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การจัดกระบวนการแบบมีส่วนร่วมเป็นช่องทางและวิธีการที่จะทำให้นักวิจัยและผู้ใช้เครื่องมือสามารถดึงศักยภาพของเครื่องมือออกมาได้อย่างเต็มที่ ทำให้ชุมชนสามารถเห็นคุณค่าของการแลกเปลี่ยนความคิดประสบการณ์การวิเคราะห์ ภาวะชีวิตของชุมชน การวางแผน และดำเนินการโดยชุมชนเอง โดยมีพี่เลี้ยงนักวิจัยหรือนักวิชาการมีบทบาทช่วยแนะนำ วิธีเทคนิคต่าง ๆ แต่ไม่ใช่คนลงไปจัดการปัญหา แต่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง เป็นภาคีที่หนุนเสริมให้ชาวบ้านได้วิเคราะห์ข้อมูลที่น่าไปสู่การแก้ไขปัญหาของตนเอง

หลักการสำคัญของการจัดเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วม

1. **สร้างความคุ้นเคยและเรียนรู้จากชาวบ้าน** และมีใช้เป็นบุคคลแต่เป็นกลุ่มชาวบ้าน เน้นความหลากหลายของผู้เข้าร่วมประชุม
2. **เน้นการใช้ชาวบ้านเป็นผู้มีส่วนร่วมในข้อมูลมากกว่าให้ข้อมูล** โดยไม่ใช่เพียงนักวิจัยทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลเหมือนเช่นอดีต เช่น เก็บแบบสอบถาม / สัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการตอบคำถามโดยการพูดตอบเท่านั้น แต่นักวิจัยต้องเห็นคุณค่าของชาวบ้านในคุณค่าที่เท่าเทียมกับนักวิจัย เสมือนหนึ่งเป็นผู้วิจัยคนหนึ่งร่วมด้วย (ถึงแม้ว่านักวิจัยจะเป็นชาวบ้านในพื้นที่ ๆ รู้ข้อมูล หากแต่ก็ต้องเปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นนักวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล)
3. **เน้นการใช้เกณฑ์ของชาวบ้านหรือเป็นสิ่งที่รับรู้จากคนภายใน (emic perception) ชุมชนซึ่งมิใช่เกณฑ์หรือการรับรู้ของคนภายนอก (etic perception)** ทั่ว ๆ ไปในการบันทึกแนวคิดหรือเปรียบเทียบ เช่น การบันทึกของนักวิจัยควรเป็นเกณฑ์ที่ชาวบ้านใช้ เช่น หน่วยวัดเป็นศอก หรือสูงเท่าตาตุ่ม แค่น่อง (ไม่ต้องไปบันทึกตามหลักวิชาการโดยทันที เช่น เป็นนิ้ว หรือเป็นเมตร เป็นต้น)
4. **บุคคลภายนอกควรเป็นผู้อำนวยความสะดวกเท่านั้น** มิใช่ผู้ค้นหาข้อเท็จจริง เช่น พี่เลี้ยงนักวิจัย ต้องคิดว่าตนเองอย่างมากก็เป็นเพื่อนร่วมงานพัฒนา (partner in development) โดยต้องเชื่อมั่นว่า คนในชุมชนมีความรู้ มีพลัง ต้องการพัฒนาตนเอง จากนั้นพี่เลี้ยงก็ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกหรือหนุนเสริมการดำเนินงานเท่านั้น
5. **ต้องแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน** แกนนำนักวิจัยและพี่เลี้ยงจากภายนอกต้องไม่คิดว่าตนมีความรู้เหนือกว่าคนในชุมชน ซึ่งจะ ทำให้ปิดช่องทางที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากคนในชุมชน ต้องพยายามสร้างโอกาสให้เกิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันตลอดเวลา
6. **ให้ความเคารพภูมิปัญญาพื้นบ้าน (Indigenous knowledge)** ซึ่งส่วนใหญ่มีคุณค่าต่อชุมชนและคิดขึ้นโดยคนในชุมชนและสะสมกันมานานแล้ว

7. **ต้องมีจินตนาการและมีทักษะในเครื่องมือง่าย ๆ ที่จะใช้** ต้องฝึกทักษะในเครื่องมือที่จะใช้ร่วมกับชุมชน ให้เกิดจินตนาการ เช่น ภาพร่าง แผนที่ วัสดุอุปกรณ์ การระดมความคิดเห็น การใช้ภาพ สัญลักษณ์ และสิ่งของที่เป็นของพื้น ๆ ในท้องถิ่น เช่น ก้อนกรวด กิ่งไม้ ใบไม้ เป็นต้น

ขั้นตอนทั่วไปในการจัดเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วม (กรณี เราเป็นทีมวิจัยและต้องไปสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นมากกว่าคนให้ข้อมูล) การทำกิจกรรมประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) **การกำหนดประเด็นที่ต้องการจะศึกษา** ผู้ทำการศึกษาจะต้องกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการจะศึกษาไว้ก่อนการทำกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการตั้งคำถามขณะทำกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย แต่ไม่ได้มุ่งเน้นจะไปเก็บข้อมูลเพียงอย่างเดียว ต้องออกแบบกระบวนการให้ได้ทั้งข้อมูลและความสัมพันธ์กับชุมชน ดังนั้นทุกครั้งจึงต้องมีการออกแบบกระบวนการก่อนจัดประชุมเสมอ อาจจะคุยกับทีมพี่เลี้ยงหรือทีมที่ปรึกษา
- 2) **ขั้นลงมือปฏิบัติกิจกรรม** ในขั้นตอนนี้ต้องมีการสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายก่อน โดยวิธีการแนะนำตัวหรือวิธีการอื่น ๆ ตามความเหมาะสม แล้วจึงเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม
- 3) **ขั้นการเก็บข้อมูล** เริ่มสนทนาในเวทีประชุม โดยใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม ทั้ง Timeline แผนที่รอบใน / แผนที่รอบนอก ปฏิทินชุมชน เป็นต้น โดยพยายามให้ชาวบ้านเป็น “ผู้ลงมือทำ” และมีเรา “เป็นคนตั้งคำถาม” เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ มากกว่าการเป็นผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้เขาเกิดการมาทบทวนและตระหนักต่อการทำความเข้าใจชุมชนและปัญหาในชุมชนของเขาเอง อาจจะไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การได้ข้อมูลที่สมบูรณ์หากแต่เป็นการสร้างมิติความสัมพันธ์

- 4) **การจดบันทึกข้อมูล** ข้อมูลที่ได้จากการทำกิจกรรมต้องมีการสรุปและจดบันทึกไว้ทันที อาจจะชวนชาวบ้านที่มีศักยภาพมาร่วมเป็นคนจดบันทึก หรือเราเตรียมทีมไปช่วย มิฉะนั้นจะเกิดสูญหาย เพราะในกระบวนการทำกิจกรรมจะมีการเคลื่อนไหวของข้อมูลอยู่ตลอดเวลา

- 5) **การตรวจสอบข้อมูล** การตรวจสอบข้อมูลสามารถทำได้ทันทีในขณะที่ทำกิจกรรมดำเนินอยู่เพราะในกระบวนการของวิธีการนี้ ผู้ให้ข้อมูลจะแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลที่เพื่อนในกลุ่มให้อยู่ตลอดเวลา ในกรณีที่มีความคิดเห็นต่อข้อมูลของผู้ให้ไม่ตรงกัน จึงถือว่าการตรวจสอบข้อมูลเป็นการตรวจสอบโดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอง
- 6) **ประเด็นที่จะศึกษาจะเริ่มจากประเด็นที่เป็นรูปธรรม** เช่น แผนที่ที่ตั้งของแต่ละครัวเรือน จำนวนสมาชิก ฯลฯ แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นประเด็นที่เป็นนามธรรมขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ในชุมชน เป็นต้น
- 7) **การสรุปบทเรียนการจัดประชุม** สิ่งที่ขาดไม่ได้จากการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมทุกครั้ง คือ การสรุปบทเรียนการเรียนรู้หลังจากการจัดเวทีประชุม เพื่อให้คนในชุมชนได้สะท้อนสิ่งที่เขาได้รับและเป็นการต่อยอดก้าวต่อไป สิ่งที่เป็นประโยชน์จากการจัดประชุม โดยมีคำถามตัวอย่าง เช่น
1. ความรู้สึกของการได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมครั้งนี้เป็นอย่างไร
 2. เราได้เรียนรู้อะไรจากการมาทำกิจกรรมร่วมกันในครั้งนี้ เป็นต้น

- 8) **การเปิดพื้นที่การพูดคุย** พยายามส่งเสริมให้ชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรมได้อภิปราย แลกเปลี่ยน หรือปรับปรุงข้อมูลอยู่ เรื่อย ๆ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลวิธีหนึ่งไปด้วย ซึ่งวิธีการนี้จะได้ผลดียิ่งขึ้น ถ้ากิจกรรมดังกล่าวสามารถนำไปสู่การอภิปราย เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา และลงมือทำจริง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

5

ผลลัพธ์และการเปลี่ยนแปลง

: จากการใช้เครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากผลลัพธ์การใช้เครื่องมือทั้ง 20 ชิ้น ข้างต้นในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชน ที่นำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม จะเห็นได้ว่านอกจากเครื่องมือต่างๆ จะทำให้ได้ข้อมูลและการตอบเป้าหมายในการใช้เครื่องมือแต่ละชิ้นแล้วนั้น ทุกเครื่องมือที่ใช้จะมุ่งเน้นไปสู่การพัฒนาศักยภาพของนักวิจัย จนทำให้นักวิจัยชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง และเกิดการเสริมพลังของคนในชุมชนผ่านการใช้เครื่องมืองานวิจัย ดังนี้

ช่วยเสริมสร้างพลังอำนาจระดับบุคคล เป็นการทำงานกับความรู้สึกและการรับรู้ตนเอง ทำให้บุคคลรู้สึกตัว ตื่นรู้ ตระหนักถึงความสามารถของตนเอง ความรู้ของตนเอง การใช้เครื่องมือวิจัย เกิดความกล้าและความเชื่อมั่นตลอดจนรู้สึกถึงความภาคภูมิใจต่อตนเอง เมื่อได้ลุกขึ้นมาเป็นผู้ใช้เครื่องมือ ตั้งแต่ในช่วงพัฒนาโจทย์ (ต้นน้ำ) ไปจนถึงช่วงของการนำเสนอและวางแผนทิศทางการทำงานต่อ (ปลายน้ำ) นอกจากนี้ยังได้รับการเติมความรู้เหนือชุมชนที่ช่วยติดอาวุธทางปัญญาให้กับนักวิจัยชุมชนมากขึ้นอีกด้วย

การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับระหว่างบุคคลและระดับกลุ่ม จะเห็นได้ว่าการใช้เครื่องมือในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุกชนิด ไม่ได้เน้นไปที่การได้ข้อมูลแต่เน้นไปที่การสร้างความรู้ร่วม ความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกัน ดังนั้นทุกเครื่องมือที่ใช้จึงไปช่วยสร้าง ความเข้มแข็งให้กับสมาชิกในกลุ่มหรือคนในชุมชน ตลอดจนไปความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลให้เกิดการลุกขึ้นมาทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายและแผนการทำงานไปในทิศทางเดียวกันมากขึ้น

การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับองค์กร การใช้เครื่องมือวิจัยแต่ละชิ้นได้ช่วยให้กลุ่ม / ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประชุม ทำให้เกิดการเปิดพื้นที่ในการรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน เกิดอิสระในการคิดที่นำไปสู่การพัฒนาการทำงานของกลุ่มให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ การกำหนดโครงสร้างและรูปแบบการทำงาน ตลอดจนช่วยให้เกิดระบบบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสม

การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน เครื่องมือในงานวิจัย ได้เข้ามาช่วยในการสร้างความตระหนักรู้ ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของและการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงชุมชนในรูปแบบต่างๆ สามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยมีเครื่องมือในงานวิจัยช่วยเป็นอาวุธที่ใช้ในการค้นหาความรู้ ข้อมูลที่นำมาใช้สำหรับการต่อรองของชุมชนต่อหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

บทส่งท้าย

เครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้ง 20 ชิ้น เป็นเครื่องมือที่มุ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลและกลุ่ม นำไปสู่การเพิ่มสมรรถภาพของมนุษย์ (Capabilities Approach) และลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมตามหลักของอมาตยา เซน (Amartya Sen) ทำให้นักวิจัยชุมชนมี “อิสรภาพ” ในการสร้างทางเลือกในการดำรงชีวิตให้แก่ตนเอง และปรับปรุงระดับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในแนวทางที่พวกเขาเลือก ด้วยการเพิ่มอิสรภาพในด้านต่าง ๆ ทั้งการเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมและเพิ่มความสามารถในการบรรลุเป้าหมายของแต่ละบุคคลของทีมวิจัย ให้เกิดความเข้มแข็งสามารถเลือกประกอบอาชีพและจัดการชีวิตของตนเองได้อย่างอิสระ

ทุกเครื่องมือที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาใช้ นอกจากการติดตั้งเครื่องมือให้นักวิจัยชาวบ้าน มีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ยังมีเป้าหมายสำคัญเพื่อมุ่งเน้นไปสู่การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจระดับบุคคล และระดับกลุ่มขึ้น ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ 20 เครื่องมือการวิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะช่วยจุดประกายให้มีการนำเครื่องมืองานวิจัยไปปรับใช้กับชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ได้มากขึ้น ในหลากหลายมิติ ไม่เพียงในฐานะเครื่องมือเพื่อการเก็บข้อมูลแต่เป็นเครื่องมือสำคัญของการทำให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็งจนนำไปสู่การจัดการปัญหาได้ด้วยตนเองต่อไปในอนาคต